

Олук уурбут оскуолам

Кинэгэ5э сана үөрэхтэрин бүтэрэн учуутал идэтигэр олук уурбут Абый оскуолатыгар араас сылларга үлэлээбит дьон ахтыылара, махтал тыллара бэчээттэннэ. Кинигэ оскуола 100 сыллаах юбилейыгар ананар

Хомуйан оңордулар: Слепцова Екатерина Михайловна – Саха республикатын үөрэбүэрийитин туйгуна, математика учуутала.
Никонова Ильяна -11 кылаас үөрэнээччитэ

2013 с. Абый сэлиэнньэтэ

Үөрэх киэн аартыга ыңыраар
Сыралаах, ыллыктаах айаңца,
Эдэр саас үөрүүлээх тойуга
Алгыстаах ырыаны бэлэхтиир.
Кэнчээри ыччаппыт кэскилин
Эн салбаа, уруйдаа-айхаллаа!
Ил – эйэ, сибэкки мичээрин
Бэлэхтээ оҕо саас аймахха!
Оскуола - санаабыт сирдьитэ
Оскуола- олохпут аргыһа!

Олохпор олул уурсубут оскуолам

1950 сыллаахха училищетын бүтэрэн баран, Абый оройуонугар ананан кэлбитим. Миигин кытта Черосов Михаил Андреевич, Новгородова Мария Гаврильевна, Собакин Семен Спиридонович, Васильев Николай кэлбиттэрэ. Олус өр айаннаан, хаайтаран Чокурдаахтан уунан биир нэдиэлэ буолан кэлбиппит, атырдьах ыйын 19 күнүгэр диэри айаннаабыппыт.

Миигин Сяганнаах оскуолатыгар анаабыттара да, суол суох буолан, Өктөөп бырааһынньыга ааһан, муус тоңмутун кэннэ тахсыбытым. Онно 1,5 сменанан 3 кылааһы үөрэппитим, пионер баһаатайа этим.

Эһиилгитигэр күһүн Абыйга Сыромятников Сергей Петрович оннугар күһүн хойут тахсыбытым. Оскуолаҕа туох да өрүмүн барбатах, учебник суох, интернат танаһа-саба, инвентара суох этэ. Оннук сап-сатабай оскуоланы Ефимова Акулина Константиновналыын тутан, эйэ дэмнээхтик, сүбэнэн үлэлээбиппит. Дэриэбинэҕэ, таңара дьиэтиттэн ураты, биир да охсуу дьиэ суох этэ. Оскуолаҕа 50 оҕо үөрэнэрэ, 4 кылаас бара. Оҕо үксэ интернакка олороро. Таңас – сап олус мөлтөх этэ. Харчы көрүллэрин үрдүнэн тугу да атыыласпакка саптаран кэбинэр эбит этилэр.

Школьной форма, атын да таңас суоҕа. Ону мин ойуулаах күөх сиідэни күүһүнэн ылан кыргыттарга былааччыйа, хара, үрүң фартук тикпитим. Ону олус үөрэн кэрэхсээн бэрэдэктиин, үөрэхтиин көммүттэрэ.

Оскуолабыт хотон курдук этэ. Улахан тымныы түстэбинэ, инчэҕэй бадарааны хостоон сыбырбыт, түүнүк тааһа суоҕа, онон муус тоңнобуна эрэ муус түннүк олордорбут. Биирдии кылааска улахан буочука оһохтор бааллара, ону оттуннахпытына эрэ итийэрэ. Олус элбэх маһынан туоруурбут.

Колхоз председателэ Слепцов Егор Спиридонович сэбиэт председателэ, Слепцов Егор Гаврильевич үтүө көмөлөрүнэн уһун кыһыны тоңмокко туоруурбут, араас наадабытыгар, кыһалҕабытыгар олус көмөлөһөллөрө. Эгэ электричество кэлиэ дуо? Таас истиклээнкэни түгэбин ылан баран копилка үрдүгэр саба ууран кылааска кылатан, сырдатан олорубуппут. Билигин ол кэми түүл-бит курдук өйдүүбүн. Оттон биир сыл үөрэппит оҕолорум миигин умнан кэбиспиттэр.

Буолумуна даҕаны, мантан, Абыйтан, барбытым 39 сыл буоллаҕа. Оттон мин эдэр эрдэхпинэ үлэ үөрүүтүн-хомолотун билбит сиirim Абый нэһилиэгэ, Абый оскуолата буоллаҕа. Үөрэппит оҕолорум бэйэлэрэ эһэ-эбэ буолан, пенсияҕа тахсан олороллор. Анаан көрсүбэтэҕим буоллар, олох да билэттиэ суох эбиппин. Мин кинилэри, бэйэм үөрэтэр кэмминэҕи, олох кыра эрдэхтэринэҕи бэйэлэринэн өйдүүбүн. Ол аата 40-ча сыллааҕы кэмнэрин. Ол эрэри умнускаа үөрэ-көтө көрсүспүпүт олус долгутуулаах этэ. Бу учуутал идэтин уратыта, эппиэтинэһэ көстөр. Оччолорго мин буоллун, хааллын эрэ диэн, бириэмэни эрэ аһаран үлэлээбитим буоллар, ити курдук дьон-сэргэ ытыктабылын көрсүөм суох этэ.

Оччолорго да быыбар, бырааһынньыктар, төһө да билигин улугуруу сыллара диэтэллэр, бириэмэни аахсыбакка, араас общественной үлэттэн туора турбакка, бэйэбит эрэ туспутун көрүммэккэ, коллегам Ефимова-Слепцова Акулина Константиновналыын 3 сыл устата олорон турбакка, сүүрүүнэн сылдьан, күргүөмнээхтик үлэлээбиппит саныахха

үчүгэй. Эдэр эрдэххэ үчүгэй дьог-сэргэ ортотугар күргүөмүнэн сылдьан үлэлээбит, олорбут темпабытын кыайдарбыт-кыайбатарбыт да билиңнэ диэри илдьэ кэлэ сатаахпыт, ол иһин кырдьары-ыалдьары умна сатаан баччаҕа диэри олохтон хаалбакка,улугуран сыппакка үлэлии сырыттабым. Сүрэх баҕатын сүһүөх кыайарын тухары дьонцо-сэргэҕэ туох эмэ туһаны аҕалларбын диэн сылдьабын.

Биир сылы, үөрэх сылын кыайбат кэмнэ, Ефимов Гаврил Гаврильевич үлэлии сылдьыбыта.Кини бэйэтэ да сөбүлээбэтэҕэ, оҥолору, уолаттары кытта сатаспакка барбыта. Аны санаатахха, олорор, аһыыр сирэ табыллыбатах эбит. Оскуолаҕа биир кыра хоско олорбута. Олус тымныы, кыайан утуйбаппын, куттанабын - диирэ

Андросов Павел Иванович кэргэниннэн көһөн кэлэн үлэлии хаалбыттара.

Черепанова Идея Николаевна Кемерово педучилищатын бүтэрэн кэлэн, нуучча тылын үөрэппитэ. Сыл анара буолаат , сахалыы өйдүүр, кэпсэтэр буолбута. Олус эйбэс учуутал үлэтигэр бэриниилээх буолуох быһыылааҕа. Кини оҥолору олус сөбүлүүрү, нуучча тылын биллэрэ, өйдөтө сатыыра. Ити курдук 3 сыл оскуоланы салайан үлэлээн-хамсаан үрдүк үөрэххэ киирэр баҕабын толоро барбытым. Пионерскай үлэни бэйэбит салайарбыт. Мин кэлиэхпиттэн, сайын ахсын пионерскай лааҕыр үлэлиир буолбута, кыһын тимуровскай үлэни дэриэбинэҕэ салайарбыт.Бырааһынньык ахсын концерт туруорарбыт. Араас темаҕа мантаас суруйан биир да киһи хаалбакка кыттара.Чиркова Люция, Чиркова Наташа,Чирков Толя,Чирков Коммунар /сүрүн артистарбыт/,Слепцов Сеня ыллыыра, хоһоон ааҕара, Слепцов Петя, Нюта диэн оҥолор бааллара. Чиркова Тамара Егоровна биһиэхэ интернат воспитателя этэ. Олус үчүгэйдик ыллыыра, тапсан үлэлээбиппит.Кэлин даҕаны сибээспитин быспатахпыт.

Үөрэппит оҥолорбуттан уһулуччу үчүгэйдик кыһаллан Слепцов Сеня,Аркадий,Чиркова Люция,Наташа,Слепцова Света, Чирков Коммунар,Толя уо.д.а үөрэммиттэрэ.. Ол темпаларын ыһыктыбакка салгыы үөрэнэн үчүгэй ытыктанар, олох сайдыытын инники күөнүгэр салайсан иһэр дьон буоллулар. Итиннэ мин туох эмэ оруоллаах буоллабым дии санаахпына, сүргэм көтөҕүллэр, өссө уһуннук олорон үлэлээбит киһи дии саныыбын. Ордук Аркадий Слепцову саныыбын. Олус үчүгэйгэ тардыһара. «4» сыананы ыллаҕына ытаан тэтэрээтигэр хараҕын уута түһэрэ. Аны тэтэрээтим марайданна диэн эбии ытыыра, ол тэрээппитин саңаттан устарга тийэрбит. Ити Аркадий кыра эрдэбиттэн билэргэ-көрөргө дьулуура, баҕата биллэрэр. Онон даҕаны Союзка биллэр ученай, доктор буоллаҕа. Сеня даҕаны уһуннук олорбута буоллар эбии сайдар кыахтаах этэ. Мин төһө да Абыйтан барбытым иһин үөрэппит оҥолорбуттан сибээспин быспатабым.

Оскуола үлэтигэр миигин кытта үлэлээбит техническэй үлэһиттэр кырата суох оруоллаахтар. Ол курдук Слепцова Екатерина Дмитриевна интернат оҥолорун Тото-хана аһаан-таңнан үчүгэйдик үөрэнэллэригэр элбэх сыратын, сүбэтин, сүрэбин сылааһын биэрбитэ. Киһи даҕаны бириэмэни сатаан туһанан күңнэ элбэҕи даҕаны тийинэн үлэлиир эбит. Элбэх оҥону аһатан-таңыннан, көрөн-истэн, үлэлээн-хамсаан олорбут эбит. Интернат 25 оҥотугар повардыыр, маһын тыаттан таба тутан, кэрдэн киллэрэн оттор, мууһу бэйэтэ көйөн таһаарар, ыраахтан ынаҕар от тиэйэн кэлэр. От үрдүгэр кыра оҥолоох буолар.Икки кыһыл оҥону тэңнэ оҥолоон улаатыннарбыта.Слепцов Володя бэйэтин оҥото, Слепцов Митя- убайын оҥото. Итиччэ элбэх оҥо улаатан, үөрэнэн биллэр дьон буолууларыгар ийэ быһыытынан төһө сыратын, сүрэбин сылааһын, утуйбакка, олорбокко түбүгүрбүтүн сатаан санаабаккын.

Ойуулаан-оһуордаан кырдыктаахтык суруйарга тыл тийбэт, бириэмэ суох. Екатерина Дмитриевнанын образтаан бырааһынньыка бары Ийэлэргэ сүһүөхтээх бэйэм сүгүрүйэбин. Киниэхэ күндү киһиэхэ,Екатерина Дмитриевнаҕа күн сирин кэрэтин баҕарабын,өссө уһуннук олорон сирдээх үтүө тылларын сиэннэригэр тиэрдистин,сөбүрүйбэт сүрэбин сылааһын, чугас дьонугар сахтын. Киһи быһыытынан кэрэхсэнэ өссө уһуннук олордун. Мин дьонцо сэргэҕэ сыһыаммар,баччааңна диэри доруобай үлэлии-хамсыы олохтон дьонтон хаалсыбакка сылдьарбар Екатерина Дмитриевна оруола улахан. Сүбэтэ-амата

сүдү. Үтүө-кэрэ майгытын бу күн сиригэр баарым тухары умнуом суоҕа. Мин саңа үөрэҕи бүтэрбит мункук-тэнтик, дьонно-сэргэҕэ тахса илик, барыттан бары куттанан чугурус гына сылдьар ньуулаҕай этим. Дьоммун, дойдубун, ийэбин ахтарым. Онуоха бу Екатерина Дмитриевна курдук ийэҕэ түбэхэн, сүбэлээн-амалаан, аһатан-сиэтэн олорбута буоллаҕа.

Биһи үлэлиирбит тухары остуораһынан Ефимова Анна үлэлээбитэ. Оскуолаҕа оҕолор тустарыгар олоҕун анаабыт бэриниилээх үлэһиппит этэ.

Учууталым умсулҕаннаах идэтигэр сөптөөх халбаннаабат суолга үктэннэрбит, олоҕум устатын тухары 40-ча сыл бэриниилээхтик үлэлиирбэр олук уурсубут оскуолам оччотоҕу бииргэ үлэлээбит дьоннорум үтүөлэрэ-өңөлөрө улахан. Оччотооҕу кэм олоҕун үлэм умнуллубат кэрчигэ.

Ордук пенсияҕа тахсан баран үөрэппит, билиигэ-көрүүгэ бағалаах кырачааннарбын, дэриэбинэм көрдөөх-нардаах ыччаттарын бииргэ үлэлээбит коллегаларбын саныыр-ахтар буоллум. Онон кэлин 1990, 91 бу 1993 сылларга кэлэн көрсөн кэпсэтэн, бу бутуурдаах кэмнэ олохпор өйөбүл ылбыттым. Онон эһиэхэ барыгытыгар сүһүөхтээх бэйэм сүгүрүйэн барҕа махтал этэбин. Нөрүөн нөргүй буолуохтун. Оскуолабыт уонна өссө сандаардын, ыччаты сырдыкка, кэрэҕэ уһуйа өрүү эдэр турдун.

Учууталларга оҕолорго таһаарыылаах үлэни үөрэҕи туйгун доруобуйаны, дьолу-соргуну бағарабын.

1951-1954 сылларга Абый начальнай оскуолатын сэбиэдиссэйэ
Захарова Мария Ивановна 2013 г

Мин учууталым нуучча кыыһа этэ

Аҕа дойду сэриитэ бүппүтүн да кэnnэ ыраах хоту улуустарга лох соччо улаханник тупсубатаҕа. Хас да сыл устата хаартыска нуорма, танас сап, чүмэчи энин суоҕун курдук суоҕа.

Мин оскуолаҕа 1949 сыллаахха үөрэнэ киирбитим. Маңнайгы кылааска сэрииттэн кэлбит фронтовик үөрэппитэ. Иккис кылааска, соҕурууттан кэлбит нуучча кыыһа Черепова Идея Николаевна үөрэниитэ. Билигин да сөҕөбүн хайдах олох кэл-бар да диэни билбэт саха оҕолорун "тон" нуучча кыыһа үөрэппитин. Идея Николаевна кыра уруостаах, хап-хатыныр, хоп хойуу сырдык куударалаах баттахтаах, соччо чобоото суох гынан баран, кэпсэтинньэң

быһыылааҕа. Биһиги дьиэбит оскуоланы кытта кэкэлэһэ турар буолан, бэйэтин саастыыта эдьийим Машаны кытта бодоруһан биһиэхэ киирэ тахса сылдьара. Эдьийим Дружинаҕа үөрэнэ сылдыбыт буолан син кыралаан нууччалыы кэпсэтэр этэ.

Идея Николаевна оскуола дьиэтигэр кыра хоско олохтообуттара. Маһынан оттуллар буочука оһохтор ититэр этилэр. Учууталбыт хоһо куруук тымныы буолара. Тааска илитэ укпут таңаһа тоңон хаалбыт буолааччы.

Эчи туох суунар - тараанар усулуобуйата баа лаампа тааһа көстүбэт этэ. Таңаһа - саба да би олох өйдөөбөппүн.

Иккис эрээккэ ортоку Идея Николаевна, кини аттыгар Захарова Мария Ивановна. Бастакы эрээккэ Слепцова Акулина Константиновна оҕолорун кытта.

Ким кими урут өйдөөбүтүн олох билбэппин буолан баран син сотору "кэл-бар", "тур-олор" диэн тыллары чуолкайдык сахалыы этэр буолбута. Ону "р" букваны олус чуолкайдык күүскэ этэр быһылааба. Оччотоогу ырыа-тойук үксэ сэрии туһунан буолара. Ону сорох ардыгар ытыы-ытыы ыллыыр этэ. "Эх дороги", "По военной дороге". Сорохун умнубуппун. Мин саныырбынан кини нуучча тылын үөрэтэр быһылааба. Нууччалыы өңнөрү билбэт быһылаабым "хаар-хаар белый" диирин өйдүүбун. Сайыныгар лаабыр аһыллыбыта. Онно ньээм-ньээм отунан венки оңорорго үөрэппитэ. Биһигини 2-с, 3-с кылаастарга үөрэтэн баран, биир кэли саха уолугар кэргэн тахсан барбыта. Ол кэнниттэн Захарова Мария Ивановаба үөрэммиппит.

Слепцова Светлана Афанасьевна - Саха Республикатын
культураатын туйгуна

Абыйы саныыбын, ахтабын

Мин 1958-1959 үөрэх сылыгар Абый начальнай оскуолатыгар I – III кылаастары, онтон нөңүө сылыгар II–IV кылаастары үөрэппитим. Оскуола сэбиэдиссэйэ Гоголева Матрена Алексеевна, учууталлар Иванов Прокопий Семенович уонна мин этибит. Интернакка воспитатель Иванова Татьяна Сергеевна, повар Слепцова Екатерина Дмитриевна этилэр. Оскуолаба 30-40 оҕо баара. Оскуола, интернат дьиэлэрэ тымныы, туруорбах этилэр, дьиэлэргэ барытыгар тимир оһохтор этилэр. Саа оскуола тутулла турара, ол дьиэ тутулуутугар оскуола оҕолоро, учууталлар, комсомолецтар, эдэр ыччаттар, төрөппүттэр элбэх суботунньуктары ытан көмөлөспүттэрэ.

Онон 1959-60 үөрэх сылыгар кин, сырдык кылаастарга үөрэхпитин саҕалаабыппыт, онно икки хос кылаас буолбута, биир хос труд уонна пионерскай хос, онтон атыттарыгар ыаллар олорбуттара.

Ити сыл Иванов П.С. онугар Николаева Мария Иннокентьевна үлэли кэлбитэ уонна кини нуучча тылын үөрэппитэ.

Мин үөрэппит оҕолорум ортолоругар бааллара: үөрэх туйгуна күрсүө сэмэй Галя Садовникова (2 кылаас), тэрийэр талааннаах активистка Лина Никулина (4 кылаас), уруок да ортотугар кигинэйэн ыллыы олорор учугэй куоластаах Соломова Дуня (4 кылаас), уруокка эргичиннии олорор Сухомясова Валя (2 кылаас), ахсаан уруогар элбэхтик эрдээбит оҕолор табахсыт Хабаров Сеня, Слепцов Витя уонна Хабарова Галя, ортотук үөрэнэр Дохунаев Витя, Новикова Ариса, Слепцова Марина (4 кылаас), Корякина Мотя, Ефимова Лида (2 кылаас) у.д.а.

Биһиги бары эдэрдэр уонна дьиэбэ – уокка туох да тардылыга суох буолан күнү быһа кэриэтэ оскуолаба сылдыарбыт: кылаас таһынан үлэни олус элбэхтик ытарбыт.

Үөрэбэр мөлтөх оҕолору кытта элбэхтик дьарыктанарбыт, ону районоттан сылдыар инспектордар уонна районо сэбиэдиссэйэ Федоров Е.Н. хайгыллара.

Муңурдаах оскуолатыттан кэлэ сылдыар учуутал оҕолоргутун кытта наһаа ньээккэлээр эбиккит диэн сэмэлээн барбыта.

1959 сыллаахха уопускабар дьиэбэр ыппакка лаабырга үлэлэппиттэрэ. Күөл арыытыгар үс маан балаакканы туруоран 10-тан тахса оҕолоох лаабыр аспыппыт. Киһи оңорбутун курдук аллеялаах, кэрэ айылҕалаах миэстэ этэ.

Баһаатыйынан 9 кылаас үөрэнээччитэ Слепцова Света диэн ырыаһыт, үнкүүһүт олус үчүгэй майгылаах кыыс үлэлээбитэ, киниэхэ көмөлөһөөччүлэринэн кини балта Нюра, Сухомясова Зоя, Чиркова Клара диэн кыргыттар бааллара. Мин өйдүүрбүнэн, манна лаабыр бастакы аһыллыыта этэ, онон специальной дьиэ - уот суоҕа, опыт эмиэ суоҕа. Ол да буоллар лаабыр олоҕо интириэһинэй, туох эмит дьарыктаах, үлэлээх буоларыгар кыһалларбыт. Куоталаһыылары, походтары тэрийэрбит. Оскуола таһыгар кыра оҕуруот оңорбуппут, онно хортуоска, хаппыыста, салаат уонна сибэккилэри олордубуппут.

Лаабыр оҕолоро тарҕаспыттарын кэннэ Татьяна Сергеевна уонна мин от улэтигэр сылдыбыппыт, оттуур сезон саҕаланыабыттан бүтүөр диэри звеноҕа хоно сылдьан үлэлиирбит. Күһүн оҕолору кытта отонноон маҕаһыыңна туттарарбыт, соробун интирнээккэ биэрэрбит.

Син бары эдэр ыччат курдук, нэһилиэк олоҕор буолар бары мероприятияларга активнайдык кыттарбыт, оннооҕор булка былаан биэрбиттэрэ, биһиэхэ учууталларга 30 солкуобай былаан этэ.

Оччотооҕуга комсомол секретарынан бастың комсомолец, тракторист Слепцов Василий үлэлиирэ. Кини олус үлэһит, ирдэбиллээх дьыннээх салайааччы этэ, хас биирдии эдэр ыччат, комсомолец бэрээдэктээх, активнай буоларын ирдиирэ. Ол саҕана итирик бэрээдэги кэһэр, охсуһар эдэр киһини көрбөккүн.

Бастың, активнай комсомолецтар: Слепцова Мария Яковлевна, Слепцова Мавра Афанасьевна, Никулин Ганя, Слепцова Валя, Юмшанова Дуня, Коля, Миша Слепцовтар, Володя Слепцов, Черемкина Лина уо.д.а.

Мария Афанасьевна олус үчүгэй үңкүүлэри бэйэтэ айан үөрэтээччи, фестивалларга, бырааһынныктарга концертары бэлэмнээччи.

1959 сыллаахха буолбут фестивальга Абый нэһилиэгэ оруйонна иккис миэстэ буолбута, ол кыра дэриэбинэҕэ улахан кыайыы курдук этэ.

Уопсайынан, үлэ-хамнас ол саҕана күөстүү оргуйар курдук өйдүүбүн, бириэмэни ыта сатаан таах сылдыар киһи суох буолара.

Олус үчүгэй майгылаах, ыалдьытымсах, кэрэ дууһалаах дьоннордоох дойдуну, Абыйы саныбын, ахтабын. Билигин даҕаны умнубаппын Ефимов Петр Константиновичы, Слепцова Екатерина Николаевнаны – сэбиэт секретарын, Слепцова Екатерина Дмитриевнаны – интернат поварын, Акулина, Егор Слепцовтары, Чирковтары, Никулиннары онтон да атыттары.

Анна Николаевна Архипова (Захарова) ахтыта.
1984 сыл.

Бастакы олугум

Мин Бүлүүтээби педагогическай училищени 1956 сыллаахха бүтэрэн, Саха АССР үөрэбин министрствотын бирикээһинэн Абый оройуонугар начальнай кылаастарга нуучча тылын учууталынан ананан кэлбитим быйыл, 2012 сылга 56 сыла буолла, оччолорго сэттиэ буолан кэлбиппит. Үөрэх салаатын сэбиэдиссэйинэн Федоров Евстафий Никитич үлэлии олороро. Дөбөтторбут сонно тутта Абыйга,

Ураһалаахха, Уолбукка, Майыарга, Мугурдаахха анаталаан ыыталаатылар. Миигин оскуола аһыллыа икки эрэ хонук хаалбытын кэннэ киирэн атынан таһаардылар. Томскай Алексей Захарович - чугас аймаҕым. Оскуолаҕа үрдүттэн икки учуутал кыыска анаан, уус киһи Атласов оңорбут сабыс-саңа мас оронноох, кухнялаах хоһу бэлэмнэппит. Онно Гоголева Матрена Алексеевна эрдэ тахсан, кылаас анатан олороро. Сүрдээх ыраас, чабылхай күннэр тураллара. Оскуоланы эрдэттэн истибит буолан соһуйбатым. Улахан, сырдык түннүктэрдээх. Сарсыарда күн чабылыччы сырдатар, ыраас кэнэс кылаастардаах. Арай буочука быһаҕаһа оһохтору муодаргыы көрбүтүм. Миэхэ II-III-IV кылаастарга нуучча тылын үөрэтэр программаны, Самсоновтар методичкаларын туттаран кэбистилэр. I кылааска «Разговорные уроки» учуутал бэйэтэ үөрэтэрэ. Бастакы чуораан иҥин диэн өйдөбүл суоҕа. Аҕыйах оҕолоох пионерскай үлэҕэ баһаатайынан туруордулар. III-IV кылааска оҕолор дьонун нууччалыы саңараллара. Хаартыскаҕа түһэри суох, кимнээх баалларын одоң-додоң өйдүүбүн: Слепцова Нюра – Анна Афанасьевна, Слепцова Нюта-кэлин омук тылын учуутала буолта, Клара Чиркова – врач буолта, Корякин Саша-суох буолта, Чирков Сеня, Слепцов Гоша, Ганя, Никулин Костя- эмиэ суох, Ульяна Слепцова-суох, Ариша Слепцова, о.д.а. Иккис, үһүс кылаас оҕолоругар нуучча тыла туспа ыарахан предмет курдук буолара. Муңнанан-муңнанан биллэрбит тылларгын, хоһоонун сарсыныгар таһыччы умнан кэллэллэрэ. Тылбаастаан, ыйытыыларга эппиэттэтэн, араас уруһуйдары мунһан, суруйан, кырыйан, сыһыаран муң бөҕөтө буолара. Үөрэх дьыла бүтүүтэ ким хас тылы билбитэ, хоһоону өйтөн ааҕыны, таба суруйууну бэрэбиэркэлээһин буолара. Син сөптөөх соҕус үөрүйэҕи ылбыт буолаллара. Биир учуутал системалаах үөрэтэрэ табыгастаах ньыма быһыылааҕа. Арай IV кылааска биир оҕону күһүннүлээх гыммытым. Ону Алексей Захарович модьуйан соҕус көннөттөрбүтэ. Ол эмиэ сөп ээ: оччотооҕу сырыы эрэин өйдөөбөт киһи этим.

Арай сааһыары Майыар оскуолатыттан Анна Саввична суруйар: мантан биир учуутал Дружинаҕа көһөр, кини оннугар манна миэхэ кэл диэн. Дьэ мин туран колхоз председателэ Петр Константиновиһы Дружинаҕа киллэттэр диэн хаайабын. Ону «Бээ-бээ, ол эйиэхэ РОНО бирикээһе баар дуо? Оскуолаң ытар дуо? Санаатах аайы барар сатаммата буолуо ээ,»- диэхтиирэ. «Дружинаҕа киирдэрбин эрэ бирикээһи суруттарыам буоллаҕа дии,»- диэннээхпин. Ол курдук быһаччы толкуйдаах буоллахпыт.

Дружинаҕа киирэн аҕыйах хоннум. Татьяна Сергеевна барахсан Муомаҕа тахсар судно дьонун кытта кэпсэтэн, биир баржа үрдүгэр олорон тийдим. Дьүрү борогуон төлүөхтээбэр баһыбалаабыппын да өйдөөбөппүн. Маннаабылардыы эттэхпинэ

«сартыал» эбиппин ээ. Син олох моһуян, үөрэнэн, билэн-көрөн Кэбэргэнэбэ 3 сыл, Дружинаба 17 сыл, Белай Гораба 17 сыл учууталлаан 38 сыл ыстаастаах пенсионер буолан олоробун.

Абый улуунугар үөрэхтээһин 100 сыла буоларынан улуус бары иитээччилэрин, учууталларын ис сүрэхпиттэн өрөгөйдөөх юбилейынан эбэрдэлиибин, үлэбитигэр бөдөн ситиһиилэри, хас биирдиигитигэр чэгиэн доруобуйаны, дьоллоох олобу баҕарабын.

Педагогическай үлэ, тыыл ветерана Нина Егоровна Стручкова.
Алтынны, 2012 с. Белай Гора бөһ.

Күндүтүк саныбын

Биһиги, икки буолан, Егорова Нина Егоровналыын, Бүлүүтээҕи педагогическай училищени бүтэрэн, 1956 сыллаахха атырдьах ыйыгар Абый начальнай оскуолатыгар ананан үлэли тийбиппит. Оскуола заведующанынан Томскай Алексей Захарович үлэли олооро.

Мин ол үөрэх сылыгар 0, 1, 3 кылаастарга үлэлээбитим. Саңа үлэлиир киһиэхэ ыарахан этэ. Оскуолабыт туруорбах балаҕан дьиз, оһохторо тимир оһохтор, кыһын олус тымныы буолара. Бэйэбит оскуолабыт аңаар уһугар олорубуппут. Икки сыл үлэлээн баран үһүс сылбар, сэбиэдиссэйбит Томскай А.З. дойдутугар барбыта, ол оннугар сэбиэдиссэйинэн анаабыттара. Сэбиэдиссэйинэн 3 сыл уонна нуучча тылын учууталынан үлэлээбитим. Ити сылларга билиңди оскуола тутуллан үлэбэ киирбитэ, бүтэник сылбар биир сыл саңа

оскуолаба үлэлээбитим.

Оччолорго үөрэнээччи ахсаана оскуола үрдүнэн олох аҕыйах буолара. Кылаастарга алталыы-сэттэли, саамай элбэбэ 11-дии-13-түү буолара. Мин үөрэппит оҕолорбуттан уһулуччу үчүгэйдик Слепцова Нюра, Слепцов Вася, Чиркова Клара үөрэнэллэрэ, оскуола бастың активистара буолаллара.

Мин ити оскуолаба 5 сыл үлэлээбитим. Үлэлээбит, олорбут сылларбын олус күндүтүк саныбын, нэһилиэк олохтоохторо олус үчүгэйдик сыһыаннаһаллара, эйбэс майгылаах, үтүө суобастаах, үлэһит дьонноох, үөрэнээччилэр, хайа да сир оҕолорунааҕар, олус истимтиэ, көрсүө-сэмэй, үөрэхтэригэр кыһаллымтыа, ханнык баҕарара үлэбэ активнайдык кыттымтыа, бэрээдэги тутуһар этилэр. Биир тылынан эттэххэ, ити үлэлээбит сылларбын мин олохпор саамай күндү сылларбынан саныбын. Бэйэм 1966 сылтан сельсовет секретарынан үлэлибин.

Манан мин кылгас ахтыым бүтэр. Ыңырбыккытыгар улахан баһыыбаларың, барыахпын баҕарабын да, саамай суол суох бириэмэтэ түбэспит. Оскуола үөрэнээччилэрин уонна үлэһиттэрин оскуола 70 сааһын туолар юбилейынан Э5ЭРДЭЛИИБИН уонна үөрэххэ, үлэбэ ситиһиилэри баҕарабын!

Эбэрдэни кытта Матрена Алексеевна Гоголева.
1983 с.

Абый оскуолатыгар үлэлээбит сылларым үтүө өйдөөллэрэ.

Бу ахтыбын күндүтүк саныыр бииргэ үлэлээбит дьоммор, үөрэппит оҕолорбор, итиэннэ оскуола коллективыгар аныбын.

Мин, Гуляева (Слепцова) Мария Андреевна, 1967 сыллаахха Саха Государственной Университетын биолого-географической факультетын бүтэрэн, биир сыл Дьокуускай куорат 29 нүөмүрдээх оскуолатыгар үлэлээн баран, 1968 сылтан 1974 сыл үөрэх дьылын бүтэриэхпэр дылы Абый оскуолатыгар учууталынан үлэлээбитим. Мин аан бастаан бу оскуола үлэлээн оҕолору иитэр – үөрэтэр учуутал бочуоттаах аатын ыларбар киэң аартыгы арийбыт оскуоланан Абый оскуолата буолар.

Бииргэ үлэлээбит учуутал-коллегаларбар барҕа махтал буоллун, кинилэргэ баҕарыам этэ күн сиригэр баар бары үчүгэйи, чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, олохторугар дьолу-соргуну. Бу махталы этиэм этэ ЧирковаЛюция Константиновнаҕа, Томская Анна Афанасьевнаҕа уонна Афонская Акулина Яковлевнаҕа, Никонов Василий Дмитриевичка, Новикова Анна Николаевнаҕа, Иванова Татьяна Сергеевнаҕа кинилэр сырдык мөссүүннэрэ умнуллубат.

Бу оскуолаҕа үөрэппит оҕолорбор, төрөппүттэригэр барҕа махтал буолуохтун!

Мин учуутал бочуоттаах, ыарахан үлэтигэр 40-тан тахса сыл эңкилэ суох үлэлээн кэллим, ол устатыгар элбэх оҕону үчүгэйгэ угуйан, үөрэтэн таһаардым.

Ол туоһутунан буолар, Абыйга сылдьан үөрэппит оҕолорум, билинчэ диэри умнубакка, учууталбыт диэн суруйсан, туох баар кыһалҕаларын суруйан, сүбэ-ама көрдөөн суруйсуулар, махтаныылар буолар. Онтон ураты учууталга күндү туох да суох.

Бастаан бу оскуола начаалынай этэ, онтон аҕыс кылаастаах оскуолаҕа кубулуйбута. Оскуола начаалынай буолан, мин бастакы сылбар интернакка иитээччинэн үлэлээбитим, онтон сыл аңаарыгар маңнайгы кылааска учууталынан аһаммытым. Бу кылааска бастаан 11 оҕо үөрэнэр этэ, онтон үһүс кылааска 12 оҕо буолбута (Слепцов Кеша иккис сылын хаалбыт этэ).

Бу кылааһы маңнайгы кылаастан алтыһы бүтэриэхтэригэр дылы кылаас салайааччытынан үлэлээбитим.

Кылаас оҕолоро көрсүү олус бэрээдэктээх оҕолор этилэр. Старостанан сылын аайы Слепцова Еяны талар этибит. Спортивной күрэхтэһиилэргэ бииги кылааспыт актыыбынай кыттыыны ылар. Ордук Пана, Костя, Петя, Саша, Толя, Валера, Вера, Люба, Еля кытталар этэ. Уус- уран самодеятельноска эмиэ хаалсыбат этибит, онно хойоон ааҕааччылар: Саша, Толя, Еля, Надя, үнкүүһүттэр: Петя, Саша, Толя, Валера, Вера, ырыаһыттар: Еля, Надя, Пана, Саша этилэр. Этэрээт председателинэн Никулина Надя, Никулин Толя талыллан үлэлии сылдьыбыттара.

Оҕолору интернациональной тыыңна иитиигэ оччотооҕу кэмнэ олус үрдүк таһымна турар этэ. Ол курдук бииги кылаас пионердара Латвия республикатын киин куоратын – Рига пионердарын кытта суруйсар этибит уонна хардарыта национальной көстүүмнээх сувенирдары баһыылканан ытар уонна тутар этибит, ону барытын кылаас актива толорор этэ.

Үөрэхтэригэр бары кыһаллар этилэр., ол курдук «4», «5» сыанаҕа үөрэммиттэрэ: Саша, Толя, Еля, Надя.

Педагогическай коллектив олус эдэр этэ, бэйэ икки ардыбытыгар сыһыаммыт үчүгэй, олус өйдөһөр этибит. Директорынан өр сылга Никонов Василий Дмитриевич бу киһи олус сэмэй майгылаах, үтүө-мааны киһи этэ. Биһиги бары олус ытыктыыр этибит. Үлэһитинэн, майгытынан, дьондо сыһыанынан олус таһыччы киһи этэ.

Педколлектив хайдах иллээҕин туһунан мин биир түгэни ахтыахпын баһарабын: Очотооҕуга оскуола тымныы этэ, кылаас ахсын тимир оһоҕу оттор этилэр. Бу боппуроска үөрэх сылын түмүктүүр педсоветка бары учууталлар сүбэлэһэн баран, сайынны уопускабытыгар оскуола иһин-таһын сыбыыргабыһаарыммыппыт. Бары билэбит тыа быыстаах туундараҕа бэс, от ыйдарыгар, өңүрүк куйааска бырдах киһини тулуппатын. Ону ол диэбэккэ тыаҕа тахсан, талах кэрдэн, тизээн киллэрэн, оскуола иһин-таһын талабынан саайан, онтон буорунан сыбаан испиэскэлээбиппит. Суруйдаахха судургу гынан баран, бу мээһэнэн үлэ буолбатах этэ. Онно көбүлээччилэринэн оскуола дириэктэрэ Василий Дмитриевич, интернат сэбиэдиссэйэ Татьяна Сергеевна буолаллар. Татьяна Сергеевна олус кэрэхсэбиллээх, киһиэхэ үтүө сүбэни бизрээччи, олус үтүө майгылаах новатор үлэһит этэ. Элбэх көрдөөх кэпсээннэри, сэхэннэри, олохтон ахтылары кэпсиирин сөбулүүр этэ.

Оскуола учууталлара нэһилиэнньэ олоҕор активнай кыттыыны ылар этибит. Ол курдук уус- уран самодеятельноска кэрэ куоластаах Люция Константиновна, Анна Афанасьевна, Светлана Афанасьевна, пьесаларга оонньооччулар - Василий Дмитриевич, Люция Константиновна, Анна Афанасьевна, Светлана Афанасьевна, Татьяна Сергеевна, үчкүүгэ - мин киирсиһэр этим.

Субуотунньуктарга, куруһуоктарга учууталлар сүрүн күүс буолар этибит. Нэһилиэнньэ ортотугар өр кэмнэ пропагандиһинэн үлэлээбитим, ол курдук марксизм – ленинизм төрүттэрин үөрэппитим, үчүгэй пропагандист аатын ылан, оройуон бочуотугар киллэриллибитим. 1970-71 сылларга Климент Егорович Иванов илии баттааһыннаах бочуотунай грамотанан наһараадаламмытым.

Үтүө доруобуйалаах, кэнчээри ыччаты үтүөбү-кэрэбү угуйар, тус олоххутугар эһиэхэ дьол-соргу эрэ тосхойдун диэн алгыс тылбын тиэрдэбин.

Гуляева Мария Андреевна
Педагогическай үлэ ветерана,
РФ уопсай үөрэҕириитин Бочуоттаах үлэһитэ,
Нам улууһун ытык киһитэ

Ытыктыыр,таптыыр Абыйым

Мин, Абый улууһун Абый бөһүөлэгэр икки үөрэх сылыгар (1976-1977сс, 1977-1978сс) үлэлээбитим.

Бастакы сылбар оскуола директорынан Обоюков Николай Николаевич диэн Сунтаар киһитэ үлэлиир этэ. Миигин Абый абыс кылаастаах оскуолатыгар физика, математика учууталынан анаабыттара. Бүлүү педагогической училищетын бүтэрбит буолан, начальнай кылаас учуутала специальностоох этим, онон кыра кылаас учууталлара ыарыйдахтарына эңин солбуйарым. Оскуола икки сменанан үлэлиирэ.

Итиннэ тийэн тахсыбат күн; (полярная ночь), киирбэт күн; (белые ночи) илэ көрбүтүм. Дьоно-сэргэтэ наһаа боростуой, көнө, амарах баҕайы

этилэр. Онон олохтоохтору, оҕолору кытта сыһыан наһаа үчүгэй этэ.

Иккис сылбар оскуола директорынан Томской Ариан Тимофеевич буолбута. Кэргэнэ Анна Аафнасьевна олус энергичнай үлэһит этэ, кэлин Абый нэһилиэгин баһылыга буола үүммүт этэ. Бастаан тийдэҕим утаа хайа да бөһүөлэккэ буоларыны уолаттар боруобалаары гыммыттарын, хантан билбитэ буолла, ыңыртаан ылан, мөбөн-этэн тохтопсут диэн кэлин дьонтон истибитим. Ол курдук биһиги, эр дьон, улахаңна уурбат да боппуруостарбытын быһаарара, барыны-бары билэ-көрө, этэ-тыына сылдьара. Бу кини салайааччы буолар талаанын кыра туоһута эбит.

Бастаан тийэн баран кылгас кэмнэ Белоруссияттан сылдьар фельдшер уоллуун уопсайга олоро сылдыбытым. Онтон Собакин Николай Иванович диэн Чурапчыттан төрүттээх киһиэхэ олорон үлэлээбитим. Кэргэнэ Ульяна оҕотун курдур сыһыаннаһара. Аһары үтүө дьон этилэр, хас да кыра оҕолордоохтору.

Оскуолаҕа Яков Викторович - наһаа ытыктыыр киһим, Леонид Николаевич, Константин Иванович, иккис сылбар Хабаров Николай уо.д.а. үлэлээбиттэрэ. Оҕолор физикаҕа, математикаҕа куһаҕана суохтук үөрэнэр этилэр.

Художественная самодеятельностька, субботниктарга, сааскы, күһүннү анды, кус булдугар барытыгар сылдыарым, олохтоох дьон үксүн кытта алтыстытым.

Үбүлүөйгүтүнэн сибээстээн нэһилиэк дьонун-сэргэтин, оскуола коллективын, үөрэнээччилэри барыгын ис сүрэхпиттэн итиитик истиҥник эһэрдэлиибин! Дьоллоох-саргылаах буолуң, үүнэ-сайда чэчирии туруң, мин ытыктыыр-таптыыр Абыйым олохтоохтору!

Максим Кузьмич Кириллин,
2013 сыл алтынньы, Бүлүү улууһун Баппаҕаайы нэһилиэгэ.

Үлэлэрин Абый оскулатыттан сабалаабыттара

Левин Иннокентий Наумович 1971 сыллаахха СГУ саха тылын отделениятын бүтэрэн Абый оскулатыгар ананан кэлбитэ. Кини оҕолорго аналлаах хоһоон суруйар идэлээбэ, ол идэтигэр оҕолору төһө эмэ угуйан испитэ. Кини куруһуогар сылдыбыт Эверстова Аля, онтон да атын оҕолор бэрт табыллыбыт хоһооннору суруйуох курдук этилэр, инньэ гынан баран Иннокентий Наумович 2-3 сыл үлэлээн баран семейнай балаһыанньатынан биһигиттэн барбыта. Кини коллегаларын уруоктарыгар сылдьан баран, оҕолор тустарынан олус үчүгэй хоһоонору суруйан барара. Холобур, Василий Дмитриевич уруогар сылдьан баран «Б» букваны барыларыгар Дима Никулин өйдөөбөтөбүн, Б-ны наар кэбэ диэбитин туһунан «Б олорор» диэн хоһоон суруйбута,

Бережнов Володя олус кыһаллан-мүһэллэн үлэлии олорорун көрөн, эмиэ биир хоһоону айбыта, уолаттар олоппоһу хаачырбаталларын көрөн уонна онно эттэрин быһа ытыттаралларын көрөн «Хаампый» диэн хоһоону суруйбута, уо.д.а. дьүөрэ хоһооннор элбэх этилэр. Бу олус юмордаах, сытыы тыллаах, бэйэтэ набыл учуутал этэ.

Смирников Виктор Афанасьевич 1972 сыллаахха СГУ физико-математической факультетын бүтэрэн Абый оскулатыгар математика учууталынан ананан кэлбитэ.

Бу олус үчүгэй оформитель-художник, талааннаах учуутал этэ. Оскуола ис-тас оформлениятыгар улахан көмөнү онороро. Виктор Афанасьевич олус эйэбэс, бэйэтин идэтин баһылаабыт, оҕолор наһаа ытыктыыр учууталлара этэ. Кини дэхси талааннаах, ырыаһыт, баянист, үнүкүүһүт, спортсмен киһи этэ. Кини Борисов Григорий Дмитриевичи солбуйа кэлбитэ уонна өр сылларга биһиги оскуолабытыгар үлэлээбитэ.

Ити курдук оскуола бэйэтин традицияларын ыһыктыбакка санаттан-сана кэлэр эдэр учууталларга туттаран испитэ.

Томская А.А.- Абый нэһилиэгин аба баһылыга, РФ үөрэҕириитин туйгуна, Саха республикатын үөрэҕириитин үтүөлээх үлэһитэ, Абый улууһун ытык киһитэ.

Бастакы хардыларым.

Мин 1979 сыллаахха Бүлүүтээҕи педучилищени бүтэрэн баран Абый улуугар ананан Абый аҕыс кылаастаах оскуолатыгар үлэлии кэлбитим. Миигин кытта бииргэ үөрэммит дьүөгэм Донская Светлана Дмитриевна кэлбитэ. Биһигини оччотооҕу оскуола директора Ариан Тимофеевич Томская авиапортка көрсүбүтэ. Онтон оскуолаҕа аҕалан онно баар дьону кытта билиһиннэрбитэ, оскуола туһунан кэпсээбитэ. Дьэ ол курдук үлэбит саҕаламмыта. Мин 2 кылааһы, Света 3 кылааһы үөрэтэр буолбуппут. Ону таһынан мин пионер баһаатай буолбутум. Саңа саҕалыыр дьонно ыарахана биллэр буоллаҕа. Биһиэхэ сүрдээҕин Стручкова Светлана Дмитриевна, Томская Анна Афанасьевна, Новикова Анна Николаевна, Ешанова Анна Михайловна күүс –көмө буолбуттара. Кинилэргэ махталым мунура суох.

Бастакы үөрэнээччилэрбин хас биирдиилэрин бу баар курдук көрөбүн. Сүрдээх сытыы-хотуу, харааччы көрбүт Никонова Аанчыгы, оттомноох баҕайы Ефимова Наташаны, мэлдьи бастың үөрэнээччи Боровченко Лираны, наар салайа сылдьар Люданы, нарын-намчы Жаннаны, мэник-тэник Кеша, Ваня Слепцовтары, аргыый аҕай Надяны, Линаны, спортсмен бэрдэ Игорь Никулины, дьохуннаах Тимошканы, бып-быыкаайык Сашелёгы, уңкүүһүт Оксана Оконешникованы, сып-сырдык саһарчы көрбүт Шураны, кэпсэллээх Марианнаны, соседкабын Ленаны, көбүс-көнө унуохтаах Оксана Слепцованы, көрсүө – сэмэй Лёняны өрүү ахтабын, умнубакка саныыбын. Умнубаппын кыһыары, нуучча тылын уроугар, уулуссанан табалаах киһи ааспыттар табаны саңа көрөр киһи «Олени!»- диэн саңа аллайбыппар оҕолорум бары туран түннүккэ сүүрбүттэрэ: «Ханна Ленин баарый? Суох буолбат дуо, баран хаалла дуу?» диэн хомойбуттарын. Физкультура уроугар сүүрбэччэ оҕону батыһыннаран электростанция сыырыгар хайыһардыы, салаасканан хатааһылы барарбыт. Мэлдьи «проблемалаах» Кеша, улааттахпына кэһэтиэм диэн саанар Ваня Слепцовым үлэһит дьон буоллахтара. Улааттахпына хайаан да мастер буолуом диэн ыралаах Игорь туһунан киэн тутта хаһыакка аахпыттаахпын. Тапталлаах үөрэнээччим Наташа туһунан истэн хомойбуппуон... Бастакы үөрэнээччилэрим миигин учууталларым тэңэ элбэххэ үөрэттэхтэрэ, учуутал ыарахан үлэтигэр уһуларбар олук уурдахтара.

3-с сылбар маңнайгы кылааһы ылбытым. Сатаан аахтарбатым буолуо диэн долгуйан бөҕө. Хата төрөппүттэр көмөлөһөн син этэнцэ аахпыттара. Ол кылааспыттан игирэ Ребровалар маамалара Галя, Василиса мамата наар сүрдээҕин кыһаллаллар этэ. Бастакы паартаҕа олорор төгүрүччү көрбүт Максимка Томская курдук уол оҕолонуохпун баҕарар этим. Кэлин наллаан саас-сааһынан ахтыы суруйар баҕалаахпын.

Ону таһынан нэһилиэк общественной олоҕор активнайдык кыттарбыт. Фестивалларга сыанаттан түспэт уңкүүһүт этибит, араас субботниктарга, доярка солбуйуутугар хотоңно кытары үлэлиирбит. Абый нэһилиэгин дьонун билигин даҕаны махтана чугастык саныыбын, олох умнубаппын.

Салгыы үрдүк үөрэххэ киирэр баҕаттан 1982 сылга Якутскай университетыгар нуучча тылын салаатыгар туттарсыбытым. Бүтэрэн баран Муомаҕа Улахан Чыыстай оскуолатыгар 1 сыл үлэлээн баран дойдубар миэстэ тахсан кэлбитим. Онтон ыла биир да сыл тохтообокко үлэли сылдьабын. Иккитэ төхтүрүйэн уһуннук завучтаабытым. Билигин номнуо опьттаах «кырдыаҕас» учууталбын. «Отличник образования», «Учитель ученических признаний» бэлиэлээхпин, грамоталардаахпын.

Биир кыыс оҕолоохпун. СВФУ-ну бүтэрэн спортивной психолог идэлээх, билигин эбии ФЭИ-гэ финансист үөрэбэр кэтэхтэн үөрэнэр.

Иванова Елена Ивановна СР -өрэҕириитин туйгуна, Далыр орто оскуолата, Өөһө
Б.л., 2013 с

Үлэбэ угуйбут, ыйыы-кэрдий биэрбит оскуолам

Мин, Кривошапкин Виктор Семенович, 1983 сыллаахха Дьокуускайдаагы пед.училище физкультурнай отделениятын бүтэрэн Абый районун Абый нэһилиэгэр аҕыс кылаастаах оскуолатыгар физкультура учууталынан ананан кэлэн үлэм бастакы кэрдийин саҕалаабытым. Оскуола директора Томский Ариан Тимофеевич, завуч кини кэргэнэ Анна Афанасьевна миигин үөрэ көрсөн, бэйэлэригэр олордон үлэбин саҕалыырбар улахан күүс-көмө буолбуттара. Кинилэргэ, Смирниковтар, Васильевтар семьяларыгар махталым муңура суох.

Оскуолаҕа үлэбин сарсыарда өттүгэр 1-8 кылааска диэри физкультура уруогун биэрэрим. Эбиэт кэнниттэн оҕолору сүүмэрдээн шашкаҕа, шахматка, теннискэ, легкой атлетикаҕа,

тустууга, волейболга, баскетболга, саас-күһүн хайыһарга графигынан секция ытан дьарыктыырым.

Ону таһынан кизһэ 8 чаастан улахан дьонно араас дьарыктары ытан нэһилиэнньэ уонна улуус күрэбэр бэлэмнэнээччибит. Дьарыкпыт түмүгүнэн оҕолор уонна улахан дьон район ханнык да күрэхтэһиитигэр куруутун инники миэстэбэ сылдьыбыттара. Ол курдук улуустан хас да төгүл почетнай грамотаннан наҕараадаламмытым.

Икки сыл үлэлээн баран Майыар оскуолатыгар көһөн тустуу филиалын астаран ситиһиилээхтик үлэлээбитим. 1990 сылтан сауналаах, араас тренажердаах хотугу улуустарга бастакы чэбдэгирдэр киини аспытым. Саала иһигэр киирдэххэ сынньалан, музыкальнай, тренажернай, массажнай, тустар хостордоох. Маны таһынан сауна, микробассейн, душ, тустар, дьарыктанар оҕолорго усулуобуйа онорбутум. 1991 сылтан саҕалаан хас сыл аайы ытыллар улууска киэнник биллибит Алексей Никулин бириийин көбүлээччиннэн, тэрийээччиннэн буолбутум. Ол сылдьан сайын окко сүүрбэччэ обону салайан, толорута суох механизированнай звенону үлэлэтэн биригээдэбит 200т оту оттоон, республикаҕа бастакы миэстэбэ тиксибиппит. Оттон 1988 с. комсомолга үлэли сылдьан футболга дьарыктаабыт оҕолорум республикаҕа иккис миэстэбэ тиксэн, «Кожаный мяч» бириис хаһаайыннара буолбуттара. Эмиэ ити кэмнэргэ кыһыңдылыы

варианнаах теплица туттарбытым уонна «Две тысячи добрых дел 2000 года» республикатааҕы конкурска кыттан Майыар нэһилиэгэ грант ылбыта.

Үлэлээбитим тухары Кэбэргэнэ оҕолоро инники призтээх миэстэҕэ сылдыбыттара. Ити кыайыым-хотуум барыта аан маннай үлэһит үлэҕэ угуйбут, ыйыы-кэрдии биэрбит Абыйым оскуолатын өңөтө буолар.

Билигин дьоһуох Дьокуускай куоракка ХИФУ «Долгун» бассейныгар массажиһынан үлэһии сылдыабын.

Түмүкпэр истинник саныыр Абыйым оскуолата 100 сыллааҕы юбилейынан, амарах санаалаах учууталларын уонна истин иһирэх уөрэнээччилэрин, дьонун мааны олохтоохторун долгуйан туран ис сүрэхпиттэн эбэрдэлиибин!

Үлэһит куруутун түмүктээх буоллун! Үөрэппит оҕолоргут махталларыгар уйдаран өссө да үүнэ сайда, айа тураргытыгар! Чэгиэн доруобуйаны, сир үрдүгэр баар бары кэрэни! Тус олоххутугар дьолу саргыны!

Кривошапкин Виктор Семенович, Дьокуускай к. 2013

Махталлаах оскуолам.

Сүүс диэни чыынылаҕа таһаардахха соччо дуона суох ахсаан. Оттон ону оскуола сааһыгар таһаардахха, бу соҕумэр элбэх буолар. Абый оскуолата 100 сааһын туолбута бу улууска да, республикаҕа да улаханник бэлиэтэниэхтээх сүңкэн улахан событие буолар. Бу сыллар устата төһөлөөх элбэх киһи үөрэммитэ буолуой, олох киэн аартыгар билиини чинник ылан бигэтик, эрэллээхтик ктэммитэ буолуой?

Мин бу оскуолаҕа икки улахан бэлиэ сылларыгар түбэһэн үлэһиир дьолго тиксибитим. Аан бастаан учуутал буолан кылаас аанын аспыт сиригэр бу оскуола буолар. Оччоттон билинээһингэ диэри учуутал диэн үрдүк ааты сүгэн үлэлээн – хамсаан кэлбиппэр бу оскуолаҕа үлээбитим төһүү буолбута. Саңа үөрэҕи бүтэрбит киһиэхэ наставник диэн ананар. Оннук киһинэн миэхэ, мин дьолбор, Томская Анна Афанасьевна буолбута. Кинилиин биһиги уруктарга бииргэ олон бэлэмнэнэр этибит. Бу миэхэ наһаа туһалаах уонна наадалаах оскуола буолбута. Анна Афанасьевна учуутал мындыр үлэтин толору баһылаабыт, улахан опыттаах киһи миэхэ учуутал үлэтин ымпыгар – чымпыгар барытыгар үөрэппитэ. Хайдах туттарга – хаптарга, хайдах саңарарга, хайдак ааҕарга, чэ быһата туох баарга барытыгар. Мин билигин да кини үөрэппит үөрэҕин туһана сылдыбын ээ. Онон учуутал буоларбар миигин кини үөрэппитэ диэхпин баҕарабын. Оскуола директорынан оччолорго Ариан Тимофеевич, завучуһунан Матрена Никифоровна үлэһииллэр этэ. Кинилэр эмиэ бэрт элбэх сүбэни-аманы биэрэн учуутал идэтигэр түргэнник уһуйуллубутум. 7-ис кылаастарга кылаас салайааччытынан анамумытым. Үксэ уолаттар этилэр, онон бэрээдэги туттун диэн буолбута. Хата оҕолорум барахсаттар бэрт дьон буолан биэрбиттэрэ. Инньэ гынан оҕолорбун кытта бэрт түргэнник уопсай тылы булан биир дьыэ кэргэн курдук буолбуппут. Билигин да оҕолорбун наһаа истинник саныыбын, ахтабын. Аны оччотооҕу

сиэринэн комсомольскай тэрилтэ сэкэритээрэ этим, үлэ бөбөнү оноробут. Холобура, кырдыабастарга муус ылан биэрэр этибит. Ол утүө үгэспит күн бүгүнүгэр диэри умнулубакка салҕанан бара турарыттан мин үөрэбин уонна киэн туттабын. Ол сыл оскуола 70 сааһын туолар юбилейдаах сыла этэ. Онно бэрт элбэх тэрээһин буолбута. Ол ийигэр «70 сыл» диэн обелиск турарыгар быһаччы кыттыыны ылбытым. Билигин Абыйга биирдэ эмэ сырыттаһына ол кэрэ бэлиэни хайаан да баран көрөбүн. Ол обелиск миэхэ бэрт элбэх умнулубат кэрэ кэмнэри санатар.

Иккистээн төннөн кэлэн үлэлиирбэр оскуола толорду уон кылаастаах буолбута. Онон мин оскуола бастакы военруга буолар чиескэ тиксибитим. Ол сыл уонча эдэр учуутал кэлэн үлэ күөстүү оргуйбута. Мин ол эдэр оҕолору кытта кыттыһан эмиэ сана учуутал дэнээри гыммыппын хайа тухары сана аатыраары гынабын, эн диэн старый волк буоллаан диэннэр матаран кэбистилэр.

Наһаа да учугэй педколлектив этибит. Бастакы да иккис да сылбар ис дууһабыттан астынан, үөрэн – көтөн туран үлэлээбитим. Учительскайга самовардаах этибит. Онтубут тула олорон бэрт истинник ирэ-хоро кэпсэтээччибит. Араас үлэни барытын бары бииргэ саба туһэн оңоробут, эйиэнэ-миэнэ диэбэккэ. Үлэбит тас өттүнэн Мунурдаахха, Кэбэргэнэбэ, Оттоох Атахха баран концердаан кэлээччибит, аһаҕас бортовой массынанан. Оҕолорбут да бэрээдэктэрэ бэрт быһыылааҕа, тоҕо эрэ оҕолор бэрээдэги кэспиттэрин иһин дьүүлээбиппитин бири да өйдөөбөппүн. Уопсайынан Абый оскуолатыгар үлэлээбит кэмнэrim миэхэ хаһан да умнулубат кэрэ өйдөбүл буолан хаалбыттар. Өссө да онно баран урукку доҕотторбун кытта бииргэ үлэлиир киһи наһаа да үчүгэй буолуо этэ. Ол сылларга бииргэ үлэлээбит бары коллегаларбар маннык кэрэ ийиини хаалларбыттарыгар барҕа махтал буолуохтун.

Корякин Владимир Алексеевич – Саха республикатын үөрэҕириитин туйгуна, РФ уопсай үөрэхтээһинин туйгуна, Майыар орто оскуолатын учуутала.

Я всех помню и люблю

Я, работала в Абыйской средней школе с 1985 года по 1988 год учительницей начальных классов. В то время село Абый был центром большого совхоза "Абыйский". Сестру мою Васильеву Ольгу Николаевну назначили главным бухгалтером совхоза и я поехала вместе с ней.

Директором школы тогда был Томский Ариан Тимофеевич, человек очень спокойный, требовательный, но добродушный. Заведующей учебной частью была Корякина Матрена Никифоровна очень строгая, требовательная, но справедливая.

Коллектив в большинстве был молодой, было много молодых учителей и работников: Федоров А.Е., Бережнова Р.В., Никулина П.Г., Прокопьева Г.П., Егинова С.Д., Черемкина В.В., Боровченко Л.В., Бурцев В.В., Эверстов С.Д., Стручкова М.И., Слепцова Т.В. и опытные педагоги Анна Егоровна, Екатерина Михайловна, Люция Константиновна, Светлана Дмитриевна, завхоз Нина Петровна.

Здание школы было старым, всего 4 или 5 классов, сцена, зал, учительская, внутри которой кабинет директора и физкультурный зал был пристроен к школе.

Несмотря на это, жизнь школы была очень насыщенной и динамичной. Учились в две смены, кроме учебы проводились различные заседания методических объединений, занятия кружков и секций, школа молодых учителей, полит-занятия, смотры кабинетов, художественной самодеятельности по классам, тематические вечера, семинары и т.д. Уходили домой поздно вечером.

Жители села, родители были очень активными, посещали школьные мероприятия, приходили на уроки, всегда интересовались учебой детей и жизнью школы.

В селе, в доме культуры проводились общественные мероприятия где коллектив школы всегда принимал активное участие. Центральная контора совхоза находилась в Абые, поэтому в совхозе тоже было много молодых специалистов. Жизнь в селе была интересной и насыщенной. Часто ходили в зал играть в волейбол, даже наша женская команда ездила в Белую Гору на соревнования по волейболу. Помню как мы учителя участвовали на концертах по агизонам, в конкурсах, готовили блюда, показывали моду, ставили сценки, сказки на Новый год.

Учителя заменяли доярок и выходили работать на ферму целый день. Но самыми запоминающимися были общие собрания села, где мы иногда сидели до 12 часов, всякие отчеты, различные встречи. Помню мы всегда пытались удрать во время пересменки дизеля, местной станции, тогда свет выключали на несколько минут, не успевали и попадались. Вот смеху то было.

Мы молодые учителя также собирались по праздникам, дням рождения, по другим знаменательным датам. Не забуду как мы ездили на буранах в "Оттох-Атах", дух романтики и приключений обуревал нас, было очень интересно и весело.

Помню своих учеников, как они пришли в первый класс, первое родительское собрание. Учила я их с 1 по 3 класс, до окончания начальной школы, тогда сдавали экзамены по окончании начальной школы, выполняли контрольные задания Министерства.

Все они были такими милыми, непосредственными: Боровченко Костя, Бережнова Таня, Дохунаева Аня, Маша, Слепцова Зоя, Кулаковский Илья, Прибылых Мая, Стручков Петя, Собакин Ваня, Атласова Шура, Черемкин Алеша, Слепцов Дима всех кажется назвала никого не забыла. Сейчас наверное все взрослые и семейные, думаю, что все стали хорошими людьми. Передаю всем привет. Я всех помню и люблю, и всегда с душевной теплотой вспоминаю вас. Благодарю за то, что не забывали, писали письма и отправили приглашение на выпускной. Желаю вам чтобы всегда оставались такими же милыми, непосредственными и добрыми, какими были в детстве, но в то же время были стойкими, терпеливыми перед жизненными невзгодами, целеустремленными счастливыми, нашли свое место в жизни.

Желаю всем коллегам и знакомым крепкого здоровья, долгой и активной жизни и счастья.

Васильева Альбина Николаевна , 2013 г

АБЫЙ, АБЫЙ, ЭН ДЫКТИ, ЫҢЫРАР КҮҮСТЭЭХХИН...

Абый – эдэр сааһым кэрэ кэмнэрин, үйэ-саас тухары истиңник ахтар түгэннэрбин, олохпор бэлэх кэриэтэ көрсүбүт дьоннорбун бэлэхтээбит дойдум кэриэтэ иһирэхтик саныыр сирим буолар. Абыйга 1986 сыллаахха үөрэхпин бүтэрээт, кэргэммин уонна оҥобун кытта Абый 8 кылаастаах оскуолатыгар саха тылын уонна литературатын учууталынан үлэли итийдим. Биир да киһини эрдэ билсибэт, хоту дойду олоһун-үгэһин билбэт эрэри 2 сыл иһигэр киһи киһиэхэ (билбэт да киһин) истиң, аһаҥас эрэ сыһыанын билэн сылдыбыт буоламмыт, үтүөнэн, махталынан эрэ санаан-ахтан, күн бүгүңнэ диэри ситиммин быспакка олорор дьоллоохпун. Дыктитэ диэн, бу аһыйах ахсааннаах кыра нэһилиэги кыаһынан, ис күүһүнэн, олоххо дьулуруунан, республикаҥа биллэр чаһылхай дьоннордоһуунан, удьордаан кэлбит хатыламмат талааннаах кырдыаҥастардааһынан сүүнэ улахан курдук киһи ылынар. Абый нэһилиэгэ, Абый улууһа бүтүннүү даһаны, саха уонна хотугу норуоттар историяларын, культураларын, фольклордарын, ырыаларын-тойуктарын түн былыргы уратыларын иңэриммит дойду быһыытынан ааһыллыан сөп. Холобур, Абый нэһилиэгэр олорон ааспыт, удьорунан бэриллибит айылҕаттан улахан айдарыылаах ырыаһыттарын-тойуксуттарын, остуоруйаһыттарын үлэлэрэ научнай өттүнэн дириңник үөрэттиллэ илик.

Белай Гораҥа РОНО-ҥа тийээт, сэбиэдиссэй Петр Кириллович Черепанов дьаһайан, дьыэ-уот кыһалҕатын билбэтэхпит, ол кэмнэ ас-үөл дэлэйэ, оннооһор отой билбэт дьонуң балык, кус бэрсэллэр, билэр дьонуң туһунан этэ да барбаккын. Хоту дойду дьоно диэн хайдахтаах дэлэй, ыалдьытымсах, хаһан баһарар ханнык баһарар түгэннэ көмөлөһөргө бэлэм буолалларын дың-чахчы билбиппит. Тийээт, нэһилиэк баһылыгар Анна Афанасьевна Томскаяҥа кирибиппэр, олус аламаһайдык көрсөн, көмөлөһөн, сүргэбин көтөхпүтүн билиңнэ диэри махтана саныыбын. Анна Афанасьевна –Абый нэһилиэгин дьонун-сэргэтин кутун-сүрүн туппут, биир өттүнэн, кыра оҥотуттан кырдыаһаһыгар тийэ ийэли истиң-иһирэх сыһыаннааһын ытыкты көрөрүм, иккис өттүнэн, сүрдээх бойобуой, эппитин энчирэппэт улахан аптарытыаттаах, инникини өтө көрөн үлэлиир, дьонун туһугар ис сүрэһиттэн кыһаллар дыңнээх салайааччы. Кэлин билбитим, кини Слепцов А.И. диэн историяҥа хаалар аналлаах улахан дьоһурдаах, талааннаах ытык киһи оҥото буолан, итинник имигэс тыллаах-өстөөх, тылын-өһүн тиэрдэр, киһини тута өйдүүр, киһиэхэ тута сөбүлэтэр ураты энергетикалаах эбит.

Олорбут Абыйым, үлэлээбит оскуолам, дьүөгэлэrim-доһотторум, бииргэ үлэлээбит дьоннорум, үөрэппит оҥолорум барахсаттары – барыларын туһунан истиңник ахтан ааһыахпын, эдэр сааһым саамай өйбөр-сүрэхпэр илдьэ-сылдыар кэрэ кэмнэрин санаан кэлиэхпин төһө да баһарбытым иһин, бу кылгас ахтыыга ону барытын киллэрэр кыаллыбат. Оскуолабыт директора Ариан Тимофеевич Томский наһаа сымнаһас, холку, үтүө майгылаах этэ, хаһан да кыыһырбытын көрбөтөһүм. Бэйэтэ историк буолан, Абый историятынан бэркэ кэрэхсээн, дьаныһан туран уруккуттан да үлэлиир этэ. Завучпут Матрена Никифоровна Корякина олус ирдэбиллээһэ, учууталлар улаханник толлор этибит. Ол гынан баран биирдэ да мөһөн хомопотоһо, төттөрүтүн, өйүүр, сүбэлиир этэ. Ол сыл 4 эдэр учуутал үлэли итийдим: математик – Галина Прокопьевна Анисимова, начальнай кылаас учуутала – Васильева Альбина Николаевна, физкультура учуутала – Василий Васильевич Бурцев. Онон, бастакыттан бары олус күргүөмнээхтик, көхтөөхтүк

оскуола, нэһилиэк общественной, культурнай-сырдатар үлэтигэр быһаччы кыттан барбыппыт. «Абый бэлэһэ» диэн ааттыыр күндү киһибин, бу күннэ диэри чугастык билсэр-көрсөр истиң дьүөгэбин Виктория Владимировна Слепцованы кытта ол кэмнэ билсибитим, араас мероприятиелары толкуйдаан ытар этибит (холобур, «Что? Где? Когда?» диэн Россия телеканалыгар ол кэмтэн сүрдээх актуальнай телепередачаны майгыннатан ыппыппытын өйдүүбүн). Абыйга тийээт, саамай сөбүлээн сылдыар миэстэбинэн, өрүү буоларын курдук, библиотека буолбута. Онно мин бастакыттан наһаа кэрэ мичээрдээх бу дьиз мунур хотунун Светлана Афанасьевнаны ийэм кэриэтэ сөбүлээн, бииргэ олус тапсан үлэлээбиппит, оһолор библиотекаһа сылдыалларын көһүлээн, кулууппугар драмкружок тэрийэн, спектакль туруорбуппут, оннооһор онно ийэм буолан, бииргэ үөрэ-көтө оонньообуппут. Дьэ онно Василий Васильевич Дохунаевы кытта биир спектакльга оонньоур чизскэ тиксэ сылдыбыппын өрүү истиңник ахтабын. Дохунаевтар бары – культураһа, тылга-өскө дьоһурдарынан удьур талааннаах дьон (Егор Васильевич, Катя о.д.а.). Оонньоур кэмигэр Василий Васильевич хамсанара, көрөрө-истэрэ, мичээрдирэ, санарара, дьээбэлэнэрэ – бүтүннүү айылҕатынан, айылҕа бойомнук бэрситбит киһитэ тутта ис-иһиттэн оонньоур уобараһыгар сөп түбэхэр буолар эбит, коллективка наһаа истиң, эйэһэс сыһыаны үөскэтэр ураты кэрэ киһи этэ. Уопсайынан, мин билэн истэһим аайы, бу 500-чэкэ эрэ киһилээх кыра дэриэбинэһэ тыл хомуһунун илэ инэриммит, тутта хохуйар ураты айдарыылаах чулуу дьоннорун ахсаана элбэһиттэн киһи сөһөр. Кинилэр айбыт-туойбут ырыалара-тойуктара, сэхэннэрэ ситэ-хото суруллубакка, норуокка, историяһа хаалбатаһа наһаа курутуйуулаах суол эбит диэн түмүк санааһа киһи кэлэр эбит. Хаарыан өй-санаа, тыл-өс хаарга, туманна сүтэн-симэлийэн хааллаһа. Манна эбии билигин инники күөңнэ сылдыар уонна республикаһа биллибит чаһылхай убайды-быраатты Аркадий, Лим, Семен Слепцовтары эптэххэ, Абый нэһилиэгин интеллектуальнай, культурнай, духовнай о.д.а. кыаһа олус үрдүк буолан тахсар.

Ити курдук Абый нэһилиэгэр тийиэхпиттэн ыла өрүү хоту дойду дьоно-сэргэтэ хайдахтаах курдук амарах-аламаһай, аһаһас-аһыныгас, албына-көлдүнэ суох туруору, быһаччы быһаарыныылаах, ыалдытымсах, дэлэй-дэлэгэй, талааннаах-дьоһурдаах, сэмэйдьиппиэн курдук үтүө, сылаас сыһыаннарын билэн сылдыбыппыт. Ол иһин үөрэтэр оһолорбор хоту анаммыттарыттан ыраах диэн куттанар буоллахтарына, өрүү толлубакка барың, хоту дойду дьонун-сэргэтин үтүө-истиң сыһыаныгар, өйбүлүгэр эрэ сылдыаххыт, хоту дойду хохуун уолугар эргэ тахсан, дьоллоохтук-соргулаахтык олоруоххут, мааны, атаах кийиит буолуоххут диэччибин. Кырдык, Абыйга мааны, тапталаах кэргэн, ийэ, кийиит буолан олорор дойду сирин кыргытара элбэхтэр. Мин тус бэйэм чуолкай билэрбинэн, билигин Абый улуһун биир бастың орто оскуолатыгар директордаан олорор Раиса Владимировна Бережнова, нуучча тылын учуутала Прасковья Григорьевна Никулина, начальнай кылаас учуутала Маргарита Ивановна Стручкова, мин өрүү күндүтүк саныыр эдэр сааһым дьүөгэлэрэ, билигин Абый нэһилиэгэ сайдыытыгар улахан өнөлөөх дьон дии саныбын. Оо, ол 1986-1988 сылларга кинилэр эдэркээн, сибэкки курдук тырымныы сылдыар, кыталык курдук кып-кырасыабай, өй-билии мааны, майгылаах бастыңнара, Абыйга просто звездалар диэн кинилэр этилэрэ, элбэх уолу ытаппыт буолуохтаахтар. Ол кэмнэ учуутал кыргыттар бары түмсэн бииргэ бырааһынньыктары ылар, бэйэ-бэйэбитигэр ыалдыттаһар, бодоруһар этибит. Абый кэрэ-дьикти кыргытара эмиэ ураты сырдыктарынан, ыраастарынан, чулуу үлэһиттэринэн мин өйбөр-сүрэхпэр хаалбыттар: Валентина Васильевна Черемкина, Екатерина Михайловна Слепцова, Татьяна Владимировна Слепцова, Анна Егоровна Слепцова, Светлана Дмитриевна Стручкова о.д.а., Уопсайынан, дэриэбинэһэ үлэлиир наһаа үчүгэй эбит диэн санааһа кэлбитим. Эйиэхэ бастакыттан боччумнаахтык, эн этэргин суолталаан сыһыаннаһаллар, дэриэбинэ олоһор кыттан, түмүгүн тутта көрөн, мин эмиэ тугу эрэ онорор кыахтаах эбиппин диэнтэн санааң күүһүрэр, туох эрэ дьонцо анаан интэриэһинэйи оңоруоххун баһараһын, улахан, киэн, дириң өйдөөх-санаалаах дьону кытта алтыһаһын. Ол

ийин мин Абыйга үлэлээбит кэмнэрим миэхэ тирэх буолбуттара, ол кэмнэ көрсүбүт оҕолорум, дьонум олоһум оңкулун олохтообуттара.

Ол кэмнэ үөрэппит оҕолорбун хас биирдиилэрин олус үчүгэйдик, истиңник саныыбын, ахтабын, көрүүхпүн олус баһарабын. Абый оскуолатыгар саха тылын уонна литературатын учууталынан 4-8 кылаастарга үлэлээбитим. Кылаас-кылаас уратылаах этэ. 4 кылаастарбын наһаа атаахтатар этим. Эрдэ бүттэхпитинэ саха сэлэннэрин, үһүйээннэрин кэпсиир этим, бэйэлэрэ айан хоһоон суруйбуттарынан өйдүүбүн. Чаһылхай, киһи эрэ таптыах оҕолоро этэ. Кинилэртэн Рязанская Анджела кэлин биһиги факультетпытыгар үөрэнэн, дипломниһа буолан, саха тылын учууталынан ситиһиилээхтик үлэли сылдьар.

Тааттаҕа эксперты сырыттаһына, «Үрүң тулук ини мөлбөстүүр» диэн эдэр журналистар конкурстарыгар олус үчүгэйдик кыттан, 2 миэстэни ылан турар. 5 кылаастарым (Никулин Миша, Афонская Юра о.д.а.) наһаа бэрээдэктээхтэр, уу-чуумпутук олорон истэллэр. Онтон 6 да кылаастарым син балачча кыһанан үөрэнэллэр. Онтон дьэ бэйэм классоводтуур кылааһым – бу туспа история, ити саха тылын уруогар сыһыаннаах.

Саха литературын уруктарынан бары да болһойон истэллэр, айымньы тылын, сюжетын быһааран биэрдэххэ ылыналлар, өйдүүлэр, аатырбыт Шаталов методикатынан тирэх таблицалары үөрэхтэрин ыарырҕатар да оҕолорум бэркэ сөбүлээн оңороллор этэ. Онтон дьэ саха тылын уруогар бэйэм салайар кылааһым оҕолоро, чуолаан, уолаттар, сытыы уонна үөрэхтэрин ыарырҕатар өттүлэрэ кыра-кыралаан айдаараллар, быһаарарбын ситэ истибэттэр, аралдьыйаллар уонна оҕолору эмиэ аралдьыталлар. Аны бу табаарыстарым походка бардахпытна сүрүн көмөлөһөөччүлэрим, чугас олоһор соседтарым, айдаарыа суох буолан тылларын биэрэн баран умнан кэбиһэллэр, оҕолор буоллахтара. Дьэ мин кыратык да саңардахтарына ытаары гынабын, эдэрбин, Амма орто оскуолатыгар комсомольскай секретарынан үлэлээбит лидер, университеты «кыһыл» дипломнаах

бүтэрбит, бэйэбин учуутал, тэрийээччи быһыытынан син кыахтаах курдук сананар бэйэм «мэлийдим». Күнү быһа ол оҕолорбун саныыбын, хайдах гынан төрөөбүт төрүт тылбыт курдук кэрэхсэбиллээх эйгэҕэ киллэрэн, саха тылын грамматикатын судургутук уонна чуолкайдык үөрэтэрбин толкуйдаан тахсабын. Ол кэмтэн саха тылын системалаахтык халыыпка (модель быһыытынан) киллэрэн чинчийи ньымаларын үөрэтэн, 2002, 2007 сыллардаахха «Саха тыла: тылы ырытыы халыыба» диэн үлэм тахсыбытыгар үөрэппит

оҕолорум барахсаттар, миигин толкуйдуурга күһэйн, үлэлииргэ санаа уктахтара.

Оҕолорбор дьыэлэригэр сылдьан төрөппүттэрин кытта бастаан билсибиппин өйдүүбүн. Төрөппүттэр харахтарынан оҕону көрөр саамай сөптөөх суол эбит диэн санааҕа кэлбитим.

Ол курдук бу кылааска Никулин Айдар, Томскай Максим, Стручков Кеша, Слепцов Костя, Слепцов Саша, Никулина Василиса, о.д.а. үөрэммиттэрэ. Оҕолорум бары ситиһиилээхтик үлэли сылдьалларын истэн олус үөрэбин.

7-8 кылаастарым үөрэххэ сыһыаннара боччумнаах этэ. «Сиэр-майгы» куруһуога диэни ыытарбар сүрүн чилиэннэрим буолан, диспуттары, бэсиэдэлэри ыытар этибит. Активистарбынан Слепцов Гоша, Афонская Наташа, Слепцов Гоша диэн айар үлэҕэ дьоһурдаах, хоһоон айар, инникилээх оҥо, доруобуйатынан кылгас үйэлэммиттэн киһи наһаа хомойор, билигин баара буоллар, хайаан да поэт, прозаик быһыытынан үлэ үөһүгэр сылдыһа этэ дии саныбын.

Абый нэһилиэгиттэн саха тылын салаатыгар ситиһиилээхтик үөрэнэн, билигин чаһылхайдык үлэһии сылдыһаллар: Дохунаева Катя, Соломова Катя, Никулина Василиса, Яковлева Наташа, Чиркова Аня о.д.а. Бу оҥолору сорохторун дипломнайдарын салайан, куратор да курдук сылдьан, чугастык билсэн сылдыһыбытым. Абыйдары кытта билсэрбэр – барытыгар дьүөгэм Виктория Владимировна улахан оруоллаах. Кини оҥолор кыһалҕаларыгар наар быһаччы көмөлөһөр, сүбэлиир-амалыыр киһилэрэ. 2011 сыллаахха «Инникигэ хардыы» научнай- практической конференцияҕа экспертыты бара сырыттаахпына Абыйдарым массыынанан кэлэн ылан, оскуолаҕа көрсүһүү тэрийбиттэригэр олус үөрбүтүм-долгуйбутум билигин да ааһа илик. Түмүкпэр, Абый орто оскуолатын коллективын, директор Раиса Владимировнаны маннык уустук, эппиэтинэстээх үлэни ситиһиилээхтик иилээн-саһалаан, оскуоланы бастыңнар кэккэлэригэр киллэрбиккинэн эһэрдэлээн туран, барыгытын, өрөгөйдөөх үбүлүөйгүтүнэн эһэрдэлээн туран, инникитин өссө үрдүктэн үрдүк ситиһиилэри баһарабын уонна эрэнэбин. Таптыыр-ытыктыыр Абыйбын санаатахпына, өрүү хоһоон тыллара киирэллэр:

Үрүң түүннээх,
Киирбэт күннээх,
Саһарҕата сардаңалаах,
Былыта быйаңнаах,
Үүнэр ыччата үрдүктээх,
Кэлэр ыччата кэнчээрилээх,
Ааспыта ахтылҕаннаах,
Кэлбитэ кэпсээннээх,
Кэрэ кыталык кыргыттардаах,
Хоһуун хотой уолаттардаах,
Кистэлэнэ арыллыбатах,
Талааннаахтара таарыллыбатах,
Улуулара биллибэтэх,
Улаханнара хоһуллубатах,
Кытыы эрэри инники иһэр,
Ыраах эрэри бэйэтин санатар,
Дьонун тыына илэбиллэр,
Ытык тыына өрө көтөр.
Үрүң сылгы көтөн иһэр
Ахсым сыыдам айаныгар
Мин көрөбүн Абый дьонун:
Кинилэр добун тойуктарын,
Өлбөөдүйбэт өйдөрүн,
Сыһпаабатах санааларын,
Өрө тахсар оңоһууларын,
Төлөрүйбэт төлкөлөрүн.
Абый, Абый – ытык дойду
Тыының куруук уһуу турдун,
Санааң куруук кэнии турдун,
Ыччаттаргынан айхаллан,

Кырдыаҕастаргынан уруйдан!

*С.Д.Егинова, филологической наука кандидата, доцент, Хотугулуу-Илиҥҥи
федеральной университет Хотугулуу-илиҥҥи олохтоох омуртар тылларын уонна
культураларын институтун саха тылыгар кафедратын сэбиэдиссэйэ.*

Эдэр учууталларга ирдэбил улахан этэ...

Мин, Анисимова Галина Прокопьевна, 1986 сыллаахха Саха государственнай университетин математической факультетын бүтэрэн, Абый улуусун Абый нэһилиэгэр математика учууталынан ананан үлэли ийибитим.

5-с, 6-с, 7-с, кылаастарга математиканы үөрэппитим. 5 кылаас салайааччытынан анаабыттара. Бу олохпор бастакы кылааһым этэ. Оҕолорум - Слепцов Миша, Корякин Коля, Васильев Нюргун, Слепцов Кеша, Слепцов Андрей, Яковлева Аня, Черова Надя, Садовников Вася, Собакина Мотя, Черемкина Нюргуяна, Рязанская Юля, Новикова Люба. Ыппыт кылаас чаастарбын, субуотунньуктары, походтары, араас темалаах мероприятиялары, төрөппүттэр мунньахтарын өйдөөн

хаалбытым. Оҕолорум учуутал күнүгэр, кулун тутарга аһылык тэрийэллэрэ, подарок бэлэхтииллэр этэ. Хомойуох иһин, кылгас бириэбэ үлэлээн хаалбыппын. Билигин ити оҕолор хайдах, туох дьон буола улааппыттара буолла?

Ол сыл саҥа учууталлар биэс буолан тийбиппит. Эдэр учууталлар коллективка элбэх буоламмыт «Совет молодых учителей» тэриммиппит уонна ол сылларга комсомольскай тэрилтэ баар буолан туох баар араас хайысхалаах тэрээһиннэри оскуолаҥа, нэһилиэккэ кытта, тэрийэн ытар этибит. Бары эдэр, үлэбэ баҕалаах, идея бөбөлөөх, активнай позициялаах дьон түмсэн хаалбыт этибит, онон ытар да мероприятияларбыт көхтөөхтүк, тэрээһиннээхтик бараллар этэ. Оскуолабыт директора А.Т.Томскай сүрдээх ирдэбиллээх, аҕыйах саналаах, үлэбэ дьалаҕай сыһыаны сөбүлээбэт этэ. Сарсыарда уруокка 20 мүнүүтэ иннинэ кэлэн уруокка бэлэмнэнэри ирдииллэрэ. Завуч М.Н. Корякина үөрэтэр-иитэр үлэбэ айымньылаахтык сыһыаннаһарга үөрэппитэ, мин наставниктарым Слепцова Е.М., Федоров А.Е. сүбэлэрэ, көмөлөрө мин дьиңнээх математика учуутала буоларбар көмөлөспүтэ.

Уопсайынан, саҥа үөрэби бүтэрэн үлэтин саҥа баҕалаабыт эдэр учууталга бастакы олугу уурбут оскуола коллектива, А.А.Томская сүбэтэ-амата, бэйэтин тус холобура, мин олохпор улахан оруоллаахтар, сабыдыаллаахтар. 1988 сыллаахха кэргэн тахсан Нам улуусугар Бөтүң нэһилиэгэр кэлэн олохсуйбутум. 20-чэ сыл устата Бөтүң орто оскуолатыгар математика учууталынан үлэлээн, 3 кылааһы таһааран үтөө суобастаахтык, тахсыылаахтык үлэлээммин ситиһиилэрим үгүс: нэһилиэк, улуус, республика, ИЛ Түмэн уонна Россия суолталаах Бочуотнай грамоталарынан, махтал суруктарынан билиэтэммитим. 2010 сыллаахха «СР Үөрэҕириитин туйгуна» бэлиэнэн мэктиэлэммитим, үлэ бэтэрээнэ буолбутум.

Билигин Нам улуусун МТ «Бөтүң нэһилиэгэ» аҕа баһылыгын солбуйааччытынан үлэли сылдьабын. Үс оҕолоохпун, 1 сиэннээхпин. 2001 сыллаахха улуустааҕы дьиэ кэргэн конкурсугар кыттан, «Бигэ туруктаах дьиэ кэргэн», 2005 сыллаахха «Чөл олохтоох дьиэ кэргэн» номинациялар хаһаайыттара буолабыт. 2006 сыллаахха оҕо иитиитигэр ситиһиилэрбит, нэһилиэк, улуус олоҕор актыыбынай кыттыбыт иһин Саха Республикатын А.Е. Сергучев председателлээх Дьиэ кэргэн уонна оҕо саас комитетыттан Махтал суругун ылбыппыт. Быйылгы улуустааҕы «Далбар Хотун» куонкуруска «Дьонун Хотун» номинация хаһаайына буолбутум.

Оскуола коллективын, үөрэнээччилэри, урукку коллегаларбын, үөрэппит оҕолорбун барыгытын өрөгөйдөөх оскуола үбүлүөйүнэн итиитик- истиңник эбэрдэлиибин! Баҕарабын дьоллоох оҕо сааһы, ыраас халлааны, үрдүктэн-үрдүк ситиһиилэри, кытаанах доруобуйаны, дьолу-соргуну!

*Бары үчүгэйи кытары Маркова (Анисимова) Галина Прокопьевна.
1986-88 сылларга Абый оскулатын математика5а учуутала,
СР Үөрэжириштин туйгуна,
Нам улууһун МТ «Бөтүң нэһилиэгин» аҕа баһылыгын солбуйаачыта.*

Үлэбин саҕалаабыт оскуолам.

Күн-дьыл ааһара тургэн. Абый орто оскулатыгар үлэлээбиппит номнуо сүүрбэттэн тахса сыл буолбут.

5 курска бииргэ үөрэнэ сылдьан, ыал буолбуппут. Онон саас буолбут үөрэх министерствотын вакансияларынан университеты бүтэрээччилэри үлэбэ анааһыңа, икки математигы көрдөөбүт Абый орто оскулатыгар барарга сөбүлэспиппит.

Үөрэх дьыла бүппүтүн кэннэ, биһиги экзаменнарбыт кэмигэр, 2 сыл Абый оскулатыгар үлэлээбит Анисимова Галя ыалдьыттаан ааспыта. Абый туһунан бастакы кэпсээни киниттэн истибиппит. Ол иннинэ картаҕа эрэ көрөн ханан баарын быһааран олорорбут. Хайдах, тугунан айанныырбытыттан саҕалаан уруогу ытытыга тийэ ыйыталаспыппыт. Кини сүбэтинэн мунньубут кинигэлэрбитин, иһиппитин -хомуоспутун хас да посылка оңорон оскуола завучугар Черемкина Валентина Васильевнаҕа ытан кэбиспиппит. Атырдьах ый саңата улахан уолбут Юра төрөөбүтэ. Атырдьах ыйын бүтүүтэ 20 хонуктаах киһини илдьэ кэргэним Таня дойдутугар барбыта, мин Белай Гораҕа көппүтүм.

Үөрэх управлениятыгар сылдьан Абыйга үлэ уонна черчение учууталынан ананан үлэли баран иһэр Ситников Михаил Михайлович кытта билсибитим уонна сарсыныгар аргыстаан Абыйга көтүбүт. Абый оскуолата саңа дьиэбэ киирэн, үлэ бөҕөтө. Кабинет, кылаас, 30-тан тахса чаас ылан үлэлээн бардым. 7-с кылаастарга кылаас салайааччытынан амаммытым. Эдэр учуутал элбэх буолан, завуч Корякина Матрена Никифоровна «Школа молодого учителя» үлэлэтэрэ. Бу түмсүүттэн саҕалаан учуутал үлэтин ымпыгын-чымпыгын билэн барбытым. Федоров Алексей Евстафьевич уруктарыгар сылдьан элбэҕи билбитим. Бастакы сылбар соботох математик буоламмын чааһым да элбэбэ. Күн аайы 5-6 уруктаабым. Билигин санаатахха учуутал буолар акылаатым ити бастакы сылбар ууруллубут эбит.

Кылааһым оҕотун улахан аңара уол буолан уонна 7 кылааска мэниктиир саастарыгар сылдьар буолан наһаа килбик кыргыттарын хабырыһар этилэр. Үлэлээбит сылларбар доҕордоһоллоругар, кылааска коллектив баар буоларыгар кыһалла сатаабытым. Итиннэ барытыгар төрөппүттэр күүс-көмө, өйөбүл буолаллара.

Абыйга үлэлээбит сылларбытыгар алтыспыт коллегаларбытын, Абый олохтоохторун, үөрэппит оҕолорбутун күндүтүк саныбыт. Оскуола 100 сыллаах юбилейынан эбэрдэлиибит!

Гаврил Иннокентьевич Гоголев, Чурапчы улууһун Г.Д. Протодьяконов аатынан Алабар орто оскулатын математикаҕа, информатикаҕа учуутала,

Саха республикатын үөрэҕириитин туйгуна, РФ уопсай үөрэхтээһинин туйгуна, ПНПО куонкурус кыайыылааҕа, "Учительская слава" знак кавалера, М. А. Алексеев аатынан премия лауреата.

Үлэлээбит бастакы сылларым.

Биһиги Абыйга 1988 сыллаахха СГУну бүтэрэн баран ананан тийбиппит. Паапабыт Гаврил Иннокентьевич, арыый эрдэ, балаҕан ыйын саҕаланытыгар барбыта. Мин оҕобунаан, арыый хойутуу соҕус, алтынныга тийбиппит. Мин бастакы сылбар оҕобор олорбутум. Икки этээстээх уопсайга олорбуппут. Үс хостоох квартираҕа Ульяна, Петр Хабаровтар, Руфина Ивановна уонна биһиги олорбуппут. 2-с сылбытыгар 2-с этээскэ 2 хостоох квартираҕа почти бэйэбит эрэ олорбуппут.

Оччолорго Анна Афанасьевна Томская сэбиэт бэрэссэдээтэлинэн үлэли олороро. Кини эдэр специалистарга диэн уолбутугар мутоновой шуба бэрдэрбитэ, сабыс-сана диван атыыласпыппыт уонна эт-арыы маҕаһынтан ыларбытын өйдүүбүн. Маҕаһыынна оччолорго ас-танас дэлэй этэ. Дьоммутугар кытта кэһиибитин баһыылканан ытар этибит. Уопсайынан Абый оччолорго, билигин санаатахха, сүрдээх сайдыылаах сэлиэнньэ эбит. 1988 сыл кыһыныгар сана спортзал үлэҕэ киирбитэ, остолобуой эмиэ баара, үлэлиирэ. Иккис сылбытыгар аны музыкальнай оскуола үлэҕэ киирбитэ.

1989 сыл күһүнүгэр оскуолаҕа үлэли киирбитим.

Бэһис кылаастарга кылаас салайааччытынан анаабыттара. Кылааспар 10 оҕолоох этим: Аммосова Шура, Атласов Вася, Бережнова Рита, Дохунаева Вера, Ефимов Леня, Корякина Дуня, Кулаковская Нарыйа, Слепцова Надя, Реброва Айта, Черемкин Алеша. Оччотооҕу былааммын көрө олоробун: Шура – редактор, Вася – хозяйственной

сектор, Рита – староста, Вера – председатель отряда, Лёня – художник, Дуня – санитарной сектор, Нария, Надя – члены редколлегии, Айта – учебный сектор, Алёша – физорг эбиттэр. Танцевальной, хоровой, «Юный техник», «Кройки и шитья» диэн кружоктарга сылдыбыттар. «Бэлэм буол», «Пионерская правда» диэн хаһыаттарга, «Чуораанчык» диэн журналга суруйтарбыттар. Ахсынны 6 кунугэр 1989 сыллаахха кылааспар аан бастаан «Взаимообучение учащихся» диэн аһаҕас уруок ыппыппын умнубаппын. Онно төрөппүттэр, учууталлар сылдыбыттара. Завуч Корякина Матрена Никифоровна уруокпун «Үчүгэйинэн» сыаналаабыта инники үлэбэр кынаттаабыта, эрэллээх буоларбар кымы сахпыта диэтэхпинэ сыыстарбатым буолуо. Оскуола олоҕор кылааһым оболоро сүрдээх активнайдык кыттыбыттар эбит диэн урукку

бэлиэтээһиннэрбиттэн көрө олоробун. Ол курдук детсадка баран сбордары да ыппыт эбиппит, «Якутия» диэн сбор буолбут эбит, саха фольклорун нэдиэлэтигэр сахалыы лэппиэскэлэри аукционна 1 уонна 5 солкуобайга атыылаабыт эбиппит, Алёша онно бухатырдар конкурстарыгар орто сүһүөххэ 1 мистэ буолбутун умнубаппын. Комсомол күнүгэр Рита мааматынаан ыллаабыттар, «Красная звездочка» бырааһынньыгар бэйэбит откытка онорон 2-с кылаастарга бэлэхтээбит эбиппит. Шура онно хоһоон аахпыт. «Книголюбы» диэн начальнай кылаастар биэчэрдэригэр 17 солк. 80 харчыга кинигэ атыылаабыт эбиппит. «Почемучка» диэн кылаас чааһа ыппыт эбиппит. Дьэ кэргэн концерыгар Лёня мааматын уонна эдьийин кытта, Рита мааматынаан, Надя мааматын уонна убайын кытта ыллаабыттар. Бальнай үңкүү конкурсугар Алёша – II, Шура – III миэстэ буолбуттар, Нария кыттыыны ылбыт. Кылааһым олоҕор төрөппүттэр сүрдээх активнайдык кытталара. Кинилэртэн ордук Егор Григорьевич, Галина Васильевна Ребровтар дьэ кэргэттэрин кытта чугастык билсибиппит. Кинилэр биһиэхэ араас боппуруостарга сүрдээҕин көмөлөспүттэригэр махтана саныыбыт. Абыйга олоҕорбут икки сылбытын сүрдээҕин күндүтүк саныыбыт.

Абый орто оскуолатын бары учууталларын, үлэһиттэрин, үөрэнээччилэрин, төрөппүттэрин оскуолабыт 100 сыллаах юбилейынан итиитик-истинник эбэрдэлиибит! Үлэбитин аан-бастаан саҕалаабыт, эһигини кытта алтыспыт мааны сылларбытын долгуйа-манньыйа ахтабыт. Олус да элбэх умнуллубат чабылхай түгэн өйбүтүгэр-сүрэхпитигэр сөнөн, харахпытыгар бу баардыы хатанан хаалбыт эбит. Күн ахсын уйаҕас-баай дууһалаах коллегаларбытыттан саңаттан саңаны иңэринэрбит, элбэҕи эбинэн иһэрбит. Манна үлэли сылдьан билиибит-көрүүбүт кэңээбитэ, инникигэ эрэлбит улааппыта. Эһиэхэ, дирицник сүгүрүйэн, махтанан туран өрөгөйдөөх үбүлүөйүнэн эбэрдэ итии-истин тылларын этэбит.

Түбүктээх үлэбит үтүө түмүктээх буолуохтун, Абый ыччата өрүү махтана туруохтун! Мэлдьи ситиһии эрэ энэрдэстин, куруук дьол-саргы эрэ тосхойдун!

Гоголева Татьяна Ильинична, Чурапчы улуунун Г.Д. Протодьяконов аатынан Алаҕар орто оскуолатын математикаҕа учуутала, Саха республикатын үөрэҕириитин туйгуна.

Олобум үтүө кэмнэрэ – Абый оскуолата

Мин Саха государственнай университетын бүтэрэн, учуутал идэтин ылан, аан бастаан оскуолаҕа үлэлээбит сириим – Абый улууһа. Кэргэммин Николай Васильевичи, оччолорго эмиэ эдэр специалист, 2 кыра уолаттарбын илдьэ 1988с. Мунурдаахха үлэли тийибиппит. Биир сыл үчүгэй баҕайы коллективтаах, үтүөкэн киһи, мындыр учуутал Слепцов М.М. салайааччылаах орто оскуолаҕа үлэлээн, буһуу-хатыы оскуолатын ааспыппыт уонна эһиилгитигэр кэргэним «Абый» совхозка

үлэбэ анаан, онно көспүппүт.

Абый орто оскуолата – мин олохпор көмүс буукубанан суруллар, истинник саныыр – ахтар үөрэҕим кыһата буолар. Бу оскуолаҕа үс сыл үлэлээбитим.

Бастатан туран, олоҕор усулуобуйабыт табыллыбытыттан сүрдээҕин астыммыппыт, үөрбүппүт уонна оннук харданы онорон, күүскэ үлэлиэхтээхпит диэн толкуйдаах этим. Оскуола директора Томскай А.Т., чуолаан завучтар Корякина М.Н. уонна Черемкина В.В. миэхэ, эдэр учууталга болҕомтолоохтук сыһыаннаһан, бастаан

үлэбин сабалыырбар, уроктарбын сүрүннүүрбэр, кылааспын кытта сибээспэр улаханлык көмөлөспүттэрэ.

Бастаан сахам тылын, литературатын кабинетын оңостубутум, истиэндэлэри уларыппытым, элбэхтик перонан суруйарбын өйдүүбүн, карточкалары, дидактической матырыяаллары суруйан, уруһуйдаан, сыһыартаан оңорорум. Уруктарбын ардыгар наһаа астынан, табыллан ытыарым, арыт туох эрэ сатамматабына, дэлби санааргыарым. Ол иһин саңаттан – саңаны толкуйдуурга кыһалларым быһыылаабыа. Хайдах эрэ үөрэнээччилэрбин тугунан эрэ интэриэһиргэппит киһи диэн саныарым, элбэхтик бэйэлэрин аахтара сатыарым. Ити сылларга Шаталов методикатынан урок сана типтэрэ күүскэ киирбиттэрэ. Урок – оонньуу, диспут, концерт энин диэннэри ытыарбыт, опорнай схемалары (тирэх таблицалары) элбэхтик туттарым. Оскуолабытыгар семинар ыыппыппыт, оройуонна (оччолорго элбэх буолбатах этэ) олимпиадабыа, конкурска кыттарбыт.

Оболорбун кытта балай да түргэнник уопсай тылы булан, өйдөһөн-өйөһөн үлэлээбиппит. Саха литературатын ордук сөбүлүүллэрэ, биирдиилээн оболор тылга, литературабыа дьобурдаахтара биллибитэ. Никулин Миша, Дохунаев Ваня, Дохунаева Катя, Слепцов Коля уо.д.а. билиигэ-көрүүгэ талаһар, сыстабыс үөрэнээччилэрим этилэр.

Кылаас алайаччытынан 7 кыл үлэлээбитим. Билигин чакчыта, чуолкай хас оболоохпун умнубуппун эрэри, 14-15 этибит быһыылаабыа. Эйэлээх, үөрэххэ кыһаллар, түмсүүлээх этибит. Мин оболорбун кытта улахан дьон курдук, тэннээхтэрбинии сыһыаннаһарым. Элбэх мероприятиялары, кылаас чаастарын ытыарбыт, походтарга барарбыт, биирдэ Дружинабыа, бырабыллыбыт бөһүөлккэ бара сылдыбыппыт. Кыргызтарым Никулина Таня, Афонская Наташа, Черемкина Люба килбик эрэри, тук курдук барытын оңорор сэмэй эрэри, киһи эрэнэр кыргызтара этилэр. Онтон Садовников Вася, Слепцов Миша, Ребров Гриша тобула охсор, толкуйдуур – быһаарар, түргэн-тарбан уолаттар этилэр.

Педоллективпыт түмсүүлээх, үлэбэ көхтөөх этэ. Былаан быһыытынан, тематической нэдиэлэлэр, биэчэрдэр ытыллаллара, аан бастаан өссө оскуоланан саас ыһыах диэн ыыппыппыт, нэһиликкэ ытыллар араас тэрээһиннэргэ кыттан да биэрэрбит. Кэнсиэрдэр, фестиваллар, литературнай монтажтар элбэх этилэр. Онуоха барытыгар Чиркова Л.К., Черемкина В.В., Анна Егоровна (омук тыла, фамилиятын умнубуппун), Эверстов А.Е., Дохунаева А.В. уо.д.а. активнайдык кытталлара. Өссө да элбэхтэри ааттыахпын баһардым эрэри, бырастыы гынаргыт дуу, сорох-сорохтору сирэйдэрин көрөбүн, өйдүүбүн эрэри, ааты-суолу умнубуппун.

Ол кэмнэртэн үгүс сыл-хонук ааһан, хайыы-уйэ саас ортолоотубут. Абыытан кэлэн баран, ити диэки бара иликпин. Ол эрэри, Абыйбытын олох умнубаппыт, өрүү ахтабыт – саныыбыт. Өйдүүбүн Абыйга олорбут дьиэбитин, кулуубу, балыыһаны, детсады, авиапорду, биирдиилээн ыаллары уонна күн киирбэт сайынын, дьүкээбил уоттаах кыһыны...

Онон, күндү Абыйым оскуолатын, коллективы, үөрэнээччилэри, бэйэм үөрэппит оболорбун – бука барыгытын өрөгөйдөөх үбүлүөйүнэн ис сүрэхпиттэн эбэрдэлиибин, үлэбэ – үөрэххэ ситиһиилэри, үөрэх эйгэтигэр таһаарыылаах, айымньылаах үлэни баһарабын.

Мария Семеновна Игнатьева, Нам улууна, үөрэх управлениета. Саха республикатын үөрэҕириитин туйгуна, Российской Федерация уопсай үөрэхтээһинин бочуоттаах үлэһитэ.

Первый хореограф Абыйской школы

В сентябре 1988 года приехала в Абыйский район по распределению после окончания Восточно-Сибирского Государственного института культуры в качестве педагога детской музыкальной школы. В Белой Горе не было места хореографа, а в село Абый давно просили руководителя танцевального коллектива, и я поехала туда. В Абыйе встретила Анна Афанасьевна Томская, в то время работавшая председателем Сельского совета. Сразу повела в двухэтажное здание, показала комнату, где буду жить. Обеспечили первым необходимым по быту, выделили комнату в клубе для занятий по хореографии. Сразу же стали устанавливать станки для экзерсиса у станка, т.е. палки для упражнений. Такая радужная встреча, теплое отношение со стороны руководителя настроили

меня на дальнейшую работу со всей ответственностью и самоотдачей.

Анна Афанасьевна познакомила с педагогическим коллективом средней школы, директором работал Ариан Тимофеевич, завучи – Матрена Никифоровна, Валентина Васильевна.

В то время педагогический состав школы был молодым, приехали вместе со мной Мария Семеновна, Анатолий Егинов, Михаил Ситников, Гаврил Гоголев, Дария Максимовна, Петр Иванович. Сделала набор в танцевальные классы из числа учащихся 2 класса

(классный руководитель Люция

Константиновна), средняя группа из числа учеников 5-6 классов. Всех своих учеников вспоминаю с теплотой, все были дружные и добрые. Много танцев станцевали на сцене клуба, много радостных моментов было. Участвовали во всех мероприятиях школы, «Осенний бал», новый год, 8 марта и т.д. Ездили в Белую Гору на отчетный концерт детской музыкальной школы, на конкурсы. В одно время организовали и провели с Викторией Владимировной, Светланой Бережневой конкурс бальных танцев среди учащихся школы. Это было целое событие, шитье костюмов, репетиции каждой пары, грим и прическа. Получилось красиво и торжественно.

Кроме школы по вечерам работала с молодежью. До позднего вечера в клубе велись репетиционные работы, готовились к разным мероприятиям, гастролям. Участниками были и молодые учителя, и местная молодежь. Солистами были учитель математики Гаврил Гоголев, воспитатель детсада Светлана Бережнова. Ездили на гастроли в Сыганнях, Кебергене, Уолбут, Момский район. Участвовали на конкурсе танцевальных коллективов в Белой Горе. Событий было много, всего и не помню. Благодарна всем участникам танцевального коллектива, что находили время для занятий танцами после трудового дня, что не пропускали репетиции и выступали на радость зрителям.

Всех учителей и учащихся, техработников школы, которые работают в настоящее время, всех ветеранов и выпускников от всей души поздравляю с 100-летним юбилеем Абыйской школы. Желаю успехов в воспитании и обучении подрастающей молодежи,

новых достижений, пусть школа процветает, пусть в ней будет много умных и благодарных учеников.

Будьте все здоровы и счастливы!

Попова Люция Владимировна, отличник культуры РС(Я),

Абыйская школа для меня останется профессиональной «пробой пера».

Молодыми специалистами мы с супругой приехали в село Абый, теперь уже в далёком 1988 году. Позади были годы учёбы в Якутском педучилище, впереди – вся жизнь. В общежитии с нами тогда поселились молодые учителя: математик Гаврил Гоголев, учитель НВП Афанасий Владимиров. В год прибытия в семье родился наш первенец – сын Денис. В те годы директором Абыйской школы был Ариан Тимофеевич Томский. Проработал я в данной школе два года и уехал в 1990 году в Якутск, в пригородное село Тулагино.

Супруга Ульяна Николаевна работает учителем начальных классов. За достойное воспитание детей и активную общественную деятельность награждена Серебряным знаком Комитета по делам семьи и детства, Почетной грамотой Министерства образования РС (Я). Наша семья неоднократно участвует во многих городских конкурсах и фестивалях, выиграли грант Президента РС(Я) «Семья года». Имеем многочисленные достижения в республиканских и городских соревнованиях: победители фестиваля «Труд и здоровье» в номинации «Городская семья» 2009 г., обладатели специального приза Ил Тумэн РС (Я) по итогам Года семьи в номинации «Семья – 2008», неоднократные дипломанты и победители городских, республиканских конкурсов: «Моя семья – моя крепость», «Семья Туймаады», «Сияние Севера», «Идеальная семья», «Дуоланкутует», являемся участниками и призерами республиканских соревнований «Мама, папа, я+я – спортивная семья», «А5а курэ5э».

Наша семья многодетная: 8 детей и пять внуков.

Сташий сын Денис успешно закончил ИФК и СВФУ им. М.К.Аммосова; член сборной команды СВФУ по спортивной гимнастике, победитель и призер республиканских соревнований; победитель конкурса студентов «Мистер-2006»; дипломант конкурсов «Полярная звезда», «Ыллыыр оҕо саас». Неоднократно освещался в СМИ с командой акробатов «АВ». Отслужив в рядах РА в

2012 г. работает в СОШ №13 г.Якутска. Женат, жена Кюнней – студентка 4-го курса исторического факультета СВФУ им.М.К.Аммосова.

Дочери – близняшки: Люба –закончила 2010 г. физкультурное отделение ЯПК №1 им.Гоголева; имеет 3-й спортивный разряд по пулевой стрельбе; призер Суперфинала Государственной олимпиады школьников РС(Я) по предмету ОБЖ (2006). Замужем, муж Андрей – индивидуальный предприниматель, воспитывают 2-х дочерей. В данное время Люба работает воспитателем в п.Едей Хангаласского улуса. Тамара – парикмахер-универсал салона красоты «Рико» г.Якутска; Республиканская молодежная Спартакиада 2009 -1 место; воспитывает 2-х детей. Замужем.

Тамара и Люба – обладатели номинации «Очаровашки» конкурса близняшек 1996 г.; Лауреаты республиканского конкурса театров мод и студий «Сияние Севера - 2007»; призеры финала военно-спортивной игры «Защитник Отечества-2006» и «Снежный барс-2007».

Эля – ученица 8-го класса Тулагинской СОШ, отличница учебы, участница предметных олимпиад и конкурсов, призер «Игр Предков» РС(Я). В НПК «Шаг в будущее» - I место . Член сборной школы по легкой атлетике.

Айина – ученица 4-го класса, – занимается волейболом и легкой атлетикой. I место – «Кубок Главы» среди городских школ; участница фольклорного ансамбля «Кэнчээри», имеет дипломы, грамоты, сертификаты. Эрхан, Алтан и Уйгулана воспитываются на примере старших братьев и сестер

Абыйская школа для меня останется профессиональной «пробой пера». Здесь началась моя учительская стезя, самые тёплые воспоминания связаны с моей первой трудовой организацией.

Хочу пожелать учителям и школьникам Абыйской школы новых горизонтов в познании мира, смелых идей в методике преподавания!

*Хабаров Пётр Иванович – директор Кангаласской СОШ города Якутска, отличник образования РС(Я), автор командной игры «Чыысхай», включённой в республиканскую программу «Игры предков», победитель-финалист профессионального конкурса учителей физкультуры «Мастер педагогического труда» в г.Великий Новгород
.2013 г.Якутск*

Выражаю слова благодарности всем

В Абыйскую среднюю школу я попала по распределению после окончания математического факультета ЯГУ.Я в этой школе работала с 1990-1993 г.г.

Молодых учителей математики было двое: я и моя однокурсница Дохунаева Анна.

Директором школы в то время была Томская Анна Афанасьевна, завучем Матрена Никифоровна.

Здание школы было деревянное, одноэтажное. В это время в школе шел ремонт, поэтому мой первый рабочий день начался с ремонта.

У меня был кабинет, который мы оформляли сами. Помню я сделала стенд, все рисунки, надписи делала сама долгими зимними вечерами.

Когда я начинала свою трудовую деятельность мне было всего 21 го. А я учила старшие классы, которые были почти моими ровесниками. Особенно помню 10 класс, в котором

было только две девушки, остальные юноши. Один раз они довели меня до слез. Спустя годы я понимаю, что это был просто один из способов привлечь мое внимание.

Первый год работы был очень труден. Очень долго готовилась к урокам. Уроки шли в одну смену, поэтому после обеда с 3 до 8 я готовилась к урокам. Все приходилось делать своими уроками. Раздаточный материал писали от руки через копировальную бумагу, схемы и т.п. рисовали на ватманах. Работы было достаточно.

В это время произошел развал СССР, было много всего, хорошего и плохого, но пройдя через все эти испытания и возможно благодаря этому я сейчас достигла того, что имею. Сейчас я заместитель директора по учебно-воспитательной работе МБОУ "Октемский лицей" Хангаласского улуса, Отличник образования РС(Я).

От всей души поздравляю своих коллег с Юбилеем школы! Выражаю слова благодарности всем, кто помог мне своим советом в первые годы моей трудовой деятельности. Особая благодарность Анне Афанасьевне. Анна Афанасьевна требовательный и справедливый руководитель. Отдельное спасибо моему наставнику, учителю математики Екатерине Михайловне Слепцовой.

Желаю школе процветания, педагогическому коллективу творческих успехов, благодарных и успешных учеников, понимающих и поддерживающих родителей!

Устинова Василиса Васильевна
заместитель директора по учебно-воспитательной работе МБОУ "Октемский лицей"
Хангаласского улуса, Отличник образования РС(Я).

Үлэбин саҕалаабыт оскуолам

Үлэбин саҕалаабыт оскуолам 100 сааһын туолар үбүлүөйдээх сылын итиитик-истинник Абый сэлиэнньэтин олохтоохторун, учууталларын, үөрэнээччилэри эбэрдэлибин! Кэрэни, сырдыгы сыдыайа, үйэлээҕи үйэтитэ, саңаттан-саңа сабахтары арыя, олох үктэллэрин дабайарга үөрэтэ, үөрөппит оболоргут махталларын ыла турун!

22 сыл анараа өттүгэр бу оскуолаҕа университеты бүтэрээт, хас да буолан ананан тийбиһит. Директорынан Федоров Алексей Евстафьевич, үөрэх завучунан Корякина Матрена Никифоровна, иитэр үлэҕэ завучунан Бережнова Раиса Владимировна үлэлиллэрэ. Эдэр үлэһиттэргэ анаан үөрэх тэрийэллэрэ, учуутал идэтин ымпыгар-чымпыгар үөрэтэллэрэ. Оскуола биһир тыһынаны олоһорго, араас мероприятиелар бөҕө буолаллара. Төрөппүттэр көхтөөх баҕайытык көмөлөһөллөр этэ. Оскуола таһыгар художественнай оскуолаҕа хореограф Попова Люция Владимировна таһаарыылаахтык үлэлиирэ, оннообор нэһилиэк кулубугар бальнай үңкүү конкурһугар бэлэмнэммиппитин өйдүүбүн.

5-с кылаас оболоругар кылаас салайааччытынан анаабыттара, ол оболор билигин идэ ылан үлэһит буолан үлэлии-хамныы сылдьалларын истэбин. Саас күнү көрсө походка илдьэ бара сылдыбыттара интириэһинэй баҕайы этэ.

Үөрэх дьыла түмүктэнэригэр ыһыах буолбута. Ол иннинэ сылаас, ыраас күннэр турбуттара, хаар уулан, сир куура быһытыһыта. Онтон күн иннинэ халын хаар түспүтэ, ону күрдьэн баран ыһыахтаабыппыт. Онно оскуоланы бүтэрээччилэр кыталыктардаах сэргэ туруорбуттара.

Наставнигым нуучча тылын уонна литературатын учуутала Парасковья Григорьевна Никулина тийээппин кытта дьизитигэр олорто сылдыбыта. Кини кыһамныытыгар, сүбэтигэр-аматыгар махталым улахан.

Хоту дьоно аламаҕайдарын, киһини хаһан эрэ уруккаттан билэр курдук үөрэ көрсөллөрүн, кэһиимсэхтэрин, холкуларын-киэннэрин ити кылгас да кэмнэ олордорбун, илэ харахпынан көрөн-билэн кэллэбим.

Апросимова Варвара Дмитриевна, Кадетскай оскуола нуучча уонна литературатын учуутала Дьокуускай, 2013.

Айымныылаах үлэбэр куорсун анныбыт оскуолам

Абый орто оскуолатыгар маннай күтүөт буолан тийэн ыллыыр дьобурдаах буолан ырыа учууталынан үлэбин саҕалаабытым. Бэйэм үөрэммиппинэн баяннаан, гитараҕа оонньоон үөрэнээччилэрбин ыллатарым. Онтон 1994 сыллаахха үөрэхпин бүтэрэн физкультура учууталынан аһаммытым. Үлэлиир сылларбар улуус күрэхтэригэр биирдиилээн оҕолорум уонна хамаанданан бириистээх миэстэлэргэ тиксэн үөрүү-көтүү өрөгөйүн билэрбит. Ол саҕана улууска маннайгынан «Өбүгэ оонньууларыгар» күрэх ыһыппыт. Бэйэбит наарта онортоон дьарыктанарбыт. “Үрүн Уолан” уруктарыгар булт кистэлэннэрин, уол оҕо мүччүргэннээх түгэннэ көмүскэниитин, олоххо-дьаһахха бэлэмнээх буолуутун эдэр киһи бэйэм көрүүлэрбинэн үөрэтэrim. Үөрэнээччилэрим билигин да көрүстэхтэринэ, ол сылларга эт-хаан өттүнэн дьаныардаахтык эрчиллибиппиттэрэ олохторугар көмөлөһөрүн махтанан сэхэргииллэр. Учуутал киһиэхэ оҕо махтала, эйиэхэ үөрэммит кэмин умнубакка саныы сылдыарыттан улахан үөрүү суох.

Үлэлиир сылларбытыгар кэргэмминээн Саргылана Николаевналыын нэһилиэк араас тэрээһиннэригэр көхтөөхтүк кыттарбыт. Спорт игровой көрүүнэригэр үлүһүйэн дьарыктанарым, онон кизэһэтин Абый эдэр ыччатын көбүлээн спортивной саалабыт толору буолара.

Олобум аргыһа үөрэнэн үтүөнү-кэрэни ингэриммит оскуолатын, айымныылаах үлэбэр куорсун анныбыт Абый оскуолатын үбүлүөйдээх кэминэн истинник эбэрдэлиибин. Аны да кэнчээригит чэчирии, үтүөнү саҕар учууталларгыт үлэлэрэ үүнэ-сайда турдун диэн алҕыбын.

*СӨ спордун маастара, СӨ Спорт уонна физическэй культура туйгуна, СӨ үөрэҕириитин туйгуна, «2012 сылга СӨ оҕо спордун бастыг тэрийээччитэ» номинация хаһаайына, СӨ үөрэҕин министерствотын Гранын хаһаайына, Кэбээйи улуһун Бочуоттаах олохтооҕо Иванов М.В.
Алтынньы 2013 с*

Киэн туттабын Абый оскуолатынан

Мин 2008 сыллаахха Саха государственнай пед академияны бүтэрэн, Абый орто оскуолатыгар английскай тылын учууталынан ананан үлэли кэлбитим. Манна миэхэ, саа үлэлээн эрэр киһиэхэ, коллегаларым учуутал хайдах буолуохтаабын, учуутал тугу сатыахтаабын – оңоруохтаабын үчүгэй баҕайытык көрдөрөн быһааран иһэллэрэ. Тугу эмит кыайбатахпына, сатаабатахпына наар коллегаларбыттан ыйытарым, кинилэргэ сүбэлэтэrim. Кинилэр миэхэ «эдьий» курдук буолбуттара. Ити барыта кэлин мин үлэбэр сүрдээх улахан билии, опыт буолбута. Учууталлыын, оҕолуун, бэл олохтоохтор буолан бары миэхэ көмөлөһөллөрө, поддежкакалыыллара. Ону мин үйэ сааһым тухары үчүгэй баҕайытык саныы сылдыһам. Оскуолаҕа сүрдээх элбэх

мероприятия бөҕө ыытарбыттын өйдүүбүн.

Мин билигин санаатахпына, Абыйга үлэлээбит сылым наһаа да үчүгэй кэмнэр эбит. Мин хаһан да умнуом суоҕа коллегаларым уонна Абый олохтооторун үтүөлэрин, көмөлөрөн. Абыйга бардахпына бэйэбин наар дьиэбэр кэлбит курдук сананабын, «абыйым» диэн ааттыбын.

Мин киэн туттабын Абый орто оскуолатыгар үлэлээбиппиттэн. Биир эрэ сыл үлэлээбитим да буоллар, син биир сүрэхпэр оскуолам хаалан хаалбыта.

Баҕарыам этэ күндү Абыйым оскуолатыгар үйэ саас тухары эн аатын ааттана турдун диэн. Коллегаларбар – бэйэлэригэр уонна дьонноругар доруобуйаны, дьолу-соргуну, уһун үйэни, үөрэнээччилэргэ – оскуолаҕытын ытыктаан, харыстаан, хаһан да оскуолаҕыт аатын түһэн биэrimэн.

Корякина Наталья Никифоровна

Ураһалаах орто оскуолатынанглийскай учуутала

Үбүлүөйдээх сылга үлэбин саҕалыырбыттан үөрэбин

Мин ыаллыы сытар Муома улуһун Чыыстай нэһилиэгиттэн сылдыһабын. Ийэм Лидия Семеновна - почта үлэһитэ, аҕам Егор Михайлович - суоппар. Бииргэ төрөөбүт биэспит. Улахан дьиэ-кэргэннэ мин иккис уолбун. Томскайдаагы государственнай педагогической университетты бүтэрэн, информатика учууталын идэтин баһылаатым. Үөрэхпин бүтэрээт, үөрэх министрствотыгар үлэ көрдөнө тийибитим. Бэйэм хотуттан сылдыар буоламмын, бастакыттан хоту сир оскуолаларыгар үлэли барар былааннаах этим. Спосокка Абый оскуолата бастакынан турар этэ. Билэр дьоммуттан ыйыталаһан, эрдэттэн Абый олоҕун-дьаһаҕын кытта билсэн, арыыйда сайдыылаах, дойдубуттан чугас диэммин талбытым. Эдэр специалистарга аналлаах «Жилье» программаҕа сайабылыаннаа биэрбитим. Онно эпизэти эрэнэ күүтэбин. Биһиги оскуолабытыгар идэлээх информатик учуутал суох этэ.

Информатиканы үчүгэйдик билбэт этим. Математика сөбүлүүр предметын сөбүлүүр этим, ол иһин математикалаах үөрэххэ тала сатаабытым. Онтон ЕГЭ-бин ситиһиilлэхтик туттаран, Дьокуускай куоракка СВФУ-га хас да факультетка киирбитим. Ол эрэри атын киин куораттарга үөрэниэхпин баҕаран, докуменнарбын Томскай куорат университетыгар почтанан ыпытым. Онтон миэхэ үөрэххэ ылыллыбытым туһунан ыңырыы сурук кэлэн үөрэ-көтө үөрэнэ барбытым. Томскай куоракка бастаан үөрэнэрбэр элбэх ыарахаттары

көрсүбүтүм... Ордук тылбар ыаржатар этим(словарнай запаным кыра этэ). Онтон сыыйа үөрэн, элбэх доѳоттордонон үөрөхпин ситиһиилэхтик бүтэртим. Онон оѳолорго этиэм этэ: «Соѳуруу ыраах үөрэнэртэн төрүт куттаныман».

Киһи дьиэтиттэн, аймахтарыттан ыраах буолан, бэйэтин проблемаларын бэйэтэ быһаарына үөрэнэр... Атын куоракка үөрэнэр интириэһинэй, араас омуктары кытта алтыһабын, элбэххэ үөрэнэбин, билэбин-көрөбүн. Киэһэ ахсын спортсалга сылдьабын. Оскуолаҕа үөрэнэр сылларбар волейболга оонньуур, тустар, мас тардыһар этим. Хаста да призердаан турабын.

Саңа үлэлиир коллективым олус үчүгэйдик көрүстэ. Олорор дьиэм сүрдээх сылаас, сырдык, киэң-куоң. Иһитэ-хомуоһа барыта бэлэм этэ. Коллегаларым ас-уол бэрсэллэр. Онон, үлэлиир усулуобуйабын сөбүлээтим. Абый дьоно олус сайаҕас, ыалдьытымсах эбиттэр. Үлэлии кэлбит оскуолам быйыл 100 сааһын туолар өргөйдөөх юбилейын бэлиэтээри сылдьар. Учутал буолан маннык кэрэ бэлиэ кэмнэ, үлэбин саҕалыырбыттан үөрэбин.

Коллегаларбын, үөрэнээччилэри, төрөппүттэри оскуолабыт 100 сыллаах үбүлүөйүнэн итиитик-истинник эбэрдэлиибин!

*Ян Егорович Петров ,
математика . информатика учуутала
,Томскайдаағы педагогической университет выпускника*

Основные этапы развития Абыйской школы

1913- церковно-приходская школа

1918 —построена первая типовая школа.

- 1922 — создана начальная школа I и II ступеней.
- 1928 — школа преобразована в 4-х групповую Советскую школу (зав.Алехин В.С.)
- 1929 — создана первая комсомольская ячейка из 6 человек (рук.Бартенев Д.Д.)
- 1930 — создана первая пионерская организация (19 пионеров, пионервожатая Колесова А.Н.)
- 1932 — создан первый учком.
- 1935 — создан совет бригадиров, каждый класс был отдельной бригадой во главе с бригадиром.
- 1937 — школа преобразована в неполную среднюю школу (директор школы Туласынов П.Я.)
- 1941 — районный центр переведен в п.Дружина и школа стала начальной школой.
- 1948 — открытие нулевого класса.
- 1949 — создание первых тимуровских отрядов (рук.Ефимова А.К.)
- 1952 — создание пионерской комнаты (зав. шк.Захарова М.И.)
- 1956 — создана школьная библиотека(библ.Томская М.И.)
- 1959 — построено новое типовое здание начальной школы по инициативе зав. РОНО Федорова Е.Н. и председателя колхоза «Путь Ленина» Ефимова П.К.
- 1966- создана краеведческая комната.
- 1971- Абыйская начальная школа преобразована в 8 – летнюю школу.
- 1978 — создание первого лагеря труда и отдыха (организатор директор школы Томский А.Т. начальник лагеря Слепцов А.Е.- лучший механизатор района)
- 1981 — собран первый гербарий растений Абыя из 110 растений и распространен в районе, рук.Корякина М.Н.)
- 1983, 27 апреля — проведен юбилей 70 - летия со дня основания школы.
- установлен обелиск «70 лет Абыйской школе»
  - школа отмечена Благодарственным письмом Советского комитета защиты мира.
- 1987 —открытие 1 класса для 6 - летних детей, школа перешла на 11-летнее обучение.
- 1988 —первый выпуск средней школы, введены переводные экзамены во всех классах.
- 1991 —начало осуществления идеи создания учебно -воспитательного комплекса (детсад - школа - СДК)(инициатор директор школы Томская А.А.), начало организации самоуправления школьников без классного руководителя.

- 1992 —переход на предметное обучение в начальных классах.
- 1993 - юбилей 80-летия со дня основания школы.
- 1993 - Школа награждена Почетной грамотой Министерства образования за участие в республиканском конкурсе «Школа года»
- 1994 - открыт школьный историко - этнографический музей (рук.Томский А.Т.)
- 1995 - открыт школьный магазин «Абыяана»
- 1996 - начата традиция вручения номинаций «Лучшие года» по итогам учебного года.
- 1996 - начало эксперимента «Новый ритм учебного года Рожина» (сдача госэкзаменов выпускных классов до 1 июня) по опыту Верхоянской средней школы.
- 1997 - школа награждена Почетной грамотой за активное участие в региональной экологической конференции.
- 1999 - открыт педагогический класс
- 1999 -школа награждена Почетной грамотой по делам народов и федеративным отношениям РС(Я) за участие на республиканском конкурсе сочинений «Природа Арктики» и 4 ученика награждены путевками в Всероссийский лагерь «Океан»
- 1999 - начата традиция проведения слета отличников и хорошистов учебы.
- Основание традиции проведения интеллектуального марафона.
- 2003 - проведен юбилей 90 - летия со дня основания школы.
- С момента открытия школа Абыя никогда не стояла на месте, она развивается, укрепляет свои позиции, общественные и деловые связи. Укрепляется материально-техническая база:
- 2003 – приобретены 2 единицы тракторов ДТ-75, ДТ-75 с погрузчиком; а/м «Урал»;
- 2004 - традиция «Слепцовские чтения»
- 2005 – 2006 -традиция проведения Интеллектуального марафона по естественно-математическому циклу
- 2007 – по программе ПНПО «Образование» - получен автобус ПАЗ.
- 2009 – сотрудничество с ЯГСХА, СВФУ, СХТ, Институтом горного дела Севера им. Черского. ООО «Кожзавод», с районным и республиканским архивом, библиотеками, предприятиями, организациями.
- 2010 - оборудование школьной мастерской станками и швейными машинами;

2010 – начата традиция проведения Дня школы (29 ноября – день присвоения имени Слепцова Аркадия Егоровича – доктора технических наук Абыйской школе)

- утверждение Герба и Гимна школы;

- начата традиция ежегодного проведения «Аймахтар аабыылара»

2010 – традиция проведения межулусного интеллектуального марафона по естественно-математическому циклу (Момский, Среднеколымский, Аллаиховский, Абыйский улусы.).

2009 - Эверстова Екатерина - первая золотая медалистка школы.

2011 – школа получила статус агропрофилированной школы и включена досрочно в Союз агрошкол РС (Я). Работа по созданию базы сельскохозяйственного рыночного труда в условиях сельской школы, как необходимого условия её дальнейшего развития через профилизацию образования направило на программу развития «Агрошкола как социально – культурный центр на селе». Разработан бизнес-план «Развития школы на период 2009-2017 г», проекты: «Технология хлебопечения», «Технология продукции коневодства», «Комплексная база ЛТО «Уппаа», проект школьной конебазы, проект пришкольного участка, проект учебно-производственной мастерской и школьного магазина «Абыйаана», закрепление земельных участков под сенокосные угодья и пастбища табуна.

2011 - школа занимается обеспечением населения хлебом и х/б изделиями. Ведется улучшение материальной базы хлебопекарни (закуп оборудования);

2012 -создан потребительский сельскохозяйственный кооператив «Абыйская агрошкола».

2012 – 2 место в республиканском смотре – конкурсе агропрофилированных школ среди северных улусов. Награждена мини – трактором с навесным оборудованием.

2012 г – Стручков Владислав окончил школу с золотой медалью.

2013 г – 100-летний юбилей школы. Первые улусные чтения «Мой первый шаг в науку». Ефимова Наташа, Стручкова Аня, Черемкина Кыыдаана окончили школу с золотой медалью, Никулина Аня с серебряной медалью.

2013 г – I место в конкурсе инновационных проектов агропрофилированных школ РС(Я) «Качество агротехнологического образования – вклад в устойчивое развитие республики» в рамках X-й республиканской педагогической ярмарки «Сельская школа. Образовательная марка - 2013».

Герб Абыйской средней школы

имени доктора технических наук Слепцова А.Е.

Автор герба: выпускник школы Эверстов Савелий Дмитриевич

Оскуола гимна

Абый оскуолата

Тимофей Томскай тыллара.

Владимир Слепцов мелодията.

Элгэс сирин кэмттэн
Аанын киэңник тэлэтэн,
Чуораанынан чугдаарар,
Оҕолору ынырар.

Абый сирин кэскилэ
Иккис дьиэбит оскуола.

Дьоллоох олох аартыгар
Үүнүү-сайдыы сырдыгар,
Билии-көрүү аргыстаан
Кынаттыыгын алгыстаан.

Абый сирин кэскилэ
Иккис дьиэбит оскуола.

Оҕолоруң аатынан
Аар-саарга эн аатыран,
Өрүү тупса, биллэ тур,
Үйэлэргэ туругур!

Абый сирин кэскилэ
Иккис дьиэбит оскуола.

Его имя носит наша школа.

Слепцов Аркадий Егорович - доктор технических наук, профессор, лауреат Государственной премии Республики Саха (Якутия) в области науки и техники, лауреат Якутского Комсомола, выпускник Абыйской школы.

Аркадий Егорович Слепцов один из самых ярких лидеров научной интеллигенции якутского народа. Он выдающийся учёный-горняк, изобретатель, общественный деятель. Родился 7 августа 1944 года в селе Абый Абыйского района в многодетной семье крестьянина – труженика. В 1955 году окончил Абыйскую начальную школу. После окончания Дружининской средней школы в 1962 г. поступил в горное отделение инженерно-технического факультета Якутского государственного университета. После успешного окончания университета новоиспечённый горный инженер решил работать простым забойщиком в шахте комбината «Алданзолото». Там он работал около года, затем стал помощником мастера комбината «Индибирзолото». В это время он проверял и закреплял свои теоретические знания, полученные в университете, и решил стать учёным горного дела.

Аркадий Егорович в 1971 году поступил в аспирантуру института физико-технических проблем Севера и с тех пор посвятил свою жизнь развитию горной науки в республике. Будучи аспирантом, в 1971 – 1974 годах, он в соавторстве другими исследователями опубликовал в научных журналах 9 научных статей. Так, в 1972 году в соавторстве со Скуба, Викулова, Первенцева в журнале «Технология добычи угля подземными способами» были опубликованы две статьи: «Оценка горно-геологических условий разработки месторождений Северо-востока» и «Технико-Экономическая оценка эффективности применения механизированных комплексов».

Аспиранту Слепцову А.Е. в 1974 году пришло первое большое признание научной общественности: решением Президиума АН СССР от 8 февраля 1974 года «За успехи в работе, активное участие в общественной жизни коллектива» и в связи с 250-летием АН СССР он был награждён Почётной грамотой с подписью великого учёного Келдыша.

В 1975 году аспирант А.Е. Слепцов защитил кандидатскую диссертацию по теме «Исследование и определение области применения механизированных комплексов на шахтах Якутии».

Аркадий Егорович не успокоился на достигнутом и продолжал активную научную работу. Вскоре он стал высококвалифицированным специалистом в области совершенствования технологии разработки полезных ископаемых

на Северо-востоке нашей страны. В это время он написал около 100 научных работ, большинство которых было опубликовано в научной печати: «Исследование взаимодействия крепи ОКП с вмещающими породами на моделях», «О зоне разрушения одиночного скважинного заряда в мерзлых породах», «Применение механизированных комплексов на угольных месторождениях Якутии», «Перспективы применения искусственного холода промышленности Якутии» и другие.

Так в отечественную горную науку стремительно ворвалось новое имя – имя первого представителя народа саха, имя человека, который совместно с учеными и практиками горного дела русского и других народов многонациональной страны развивал и укреплял позиции горной науки на Северо-востоке страны.

В качестве председателя республиканского совета молодых учёных и специалистов Аркадий Егорович активно занимался вопросами подготовки специалистов – горняков в ЯГУ, организовывал конференции молодых учёных. И сам активно участвовал в мероприятиях. Например, весной 1977 года с успехом участвовал на конкурсе молодых учёных Сибири и Дальнего Востока, где был награждён дипломом 1-ой степени за работу «Научные основы управления кровлей очистных выработок шахт области многолетней мерзлоты».

Звание лауреата премии Комсомола Якутии было присвоено Аркадию Егоровичу в 1978 году за цикл работ «Научное обоснование и внедрение механизированных комплексов приподземной разработки месторождений Якутии».

Решением Президиума АН СССР от 17 марта 1983 года Слепцову А.Е. было присвоено учёное звание старшего научного сотрудника по специальности «Подземная разработка и эксплуатация угольных, рудных и нерудных месторождений». Спустя 3 месяца ему было присвоено решением Высшей аттестационной комиссии при Совете Министров СССР от 11 мая 1983 года учёное звание доцента на кафедре технологии и комплексной механизации подземной разработки месторождений полезных ископаемых.

Весь научный путь Аркадия Егоровича был тесно связан с институтом горного дела Севера и ЯГУ: с 1978 по 1986 годы он работал заведующим лабораторией, а с 1986 года – заместителем директора института. Он постоянно принимал активное участие в подготовке инженерных кадров в ЯГУ.

За короткий срок Аркадий Егорович, благодаря своему таланту и работоспособности, достиг больших высот в науке. В ноябре 1984 года он защитил докторскую диссертацию по теме «Основы подземной технологии механизированной разработки многолетнемерзлых пластовых месторождений Северо-востока СССР». Благодаря этой работе, решением высшей аттестационной комиссии при Совете Министров СССР от 24 мая 1985 года ему была присуждена учёная степень доктора технических наук. Докторская диссертация Аркадия Егоровича обогатила теорию и практику горного дела в нашей стране.

В качестве заведующего лабораторией он в короткие сроки создал сплочённый интернациональный творческий коллектив, способный решать актуальные для горной промышленности республики задачи по проблемам повышения эффективности подземной разработки многолетних мерзлых россыпей Якутии. Впервые в мире применительно к условиям подземной эксплуатации многолетнемерзлых россыпей были разработаны научные основы поточной безвзрывной технологии бесцеликовой выемки мерзлых песков, базирующийся на применении механизированных крепей и очистных комбайнов с комбинированным исполнителем органом, включающим мощные ударные устройства под

его научным руководством более половины сотрудников лаборатории успешно защитили кандидатские диссертации.

Решением Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 15 июля 1987 года Слепцову А.Е. было присвоено учёное звание профессора по кафедре технологии и комплексной механизации подземной разработки месторождений полезных ископаемых.

Он часто выезжал на международные конференции с докладами. Учёные Шерстовитов и Аркадий Егорович Слепцов в 1983 году были в Чехословакии на международной конференции по развитию золотодобывающей промышленности мира, на которой А.Е. Слепцов блестяще сделал доклад о научных направлениях в области освоения месторождений в условиях Крайнего Севера и вызвал оживлённую дискуссию. Осенью 1985 года А.Е. Слепцов в составе научно – правительственной делегации ЯАССР находился в Монголии. Там он прочитал лекции о горнодобывающей промышленности Якутии, посетил несколько шахт, участвовал в открытии выставки достижения ЯАССР.

За всю научную деятельность А.Е. Слепцов написал около 200 статей и 2 монографии.

В своё время А.Е. Слепцов был известным общественным деятелем Якутии. Почти все общественные дела и мероприятия не обходились без его участия. В 1984 году Абыйская школа отметила 70-летний юбилей. Аркадий Егорович был почетным гостем юбилея и принял участие в открытии обелиска. Он не прекращал свою научную работу, даже бывая в наслеге. Нередко выступал с докладами и лекциями перед населением, молодёжью и учащимися. Постоянно распространял научные знания среди населения.

20 апреля 1992 года после продолжительной болезни скончался выдающийся учёный, доктор технических наук, профессор Аркадий Егорович Слепцов.

Прожив короткую и очень насыщенную жизнь, Аркадий Егорович занял высокую нишу в науке, человек высокой гражданской ответственности, интернациональный по своим взглядам на жизнь, он был патриотом якутского народа. Он был очень яркой и незаурядной личностью.

Указом Президента Республики Саха (Якутия) Михаила Ефимовича Николаева от 19 апреля 1993 года под №414 А.Е. Слепцову «За выдающийся вклад в развитии науки и техники, повышение производственного и интеллектуального потенциала республики» посмертно присуждено Государственная премия Республики Саха (Якутия) в области науки и техники.

Правительство Республики Саха (Якутия) в 1993 году постановило: « Учитывая ходатайство администрации Абыйского улуса; Абыйского УОО, коллектива Абыйской средней школы села Абый Абыйского района присвоить имя Слепцова Аркадия Егоровича - доктора технических наук, профессора, лауреата Государственной премии Республики Саха (Якутия) в области науки и техники, лауреата Якутского Комсомола, выпускника Абыйской средней школе и впредь именовать её – Абыйская средняя школа имени д.т.н. А.Е.Слепцова».

Заслуженные учителя ЯАССР, РС(Я)

1. Стручков Яков Викторович
2. Слепцова Акулина Семеновна
3. Черемкина Елена Николаевна
4. Черемкина Валентина Васильевна
5. Слепцова Екатерина Михайловна

Заслуженный работник народного образования РС(Я)

1. Томская Анна Афанасьевна

Почетные работники общего образования РФ

1. Слепцова Екатерина Михайловна
2. Бережнова Раиса Владимировна
3. Слепцова Анна Петровна
4. Никулина Прасковья Григорьевна
5. Стручкова Маргарита Ивановна

Победители конкурса «Лучший учитель» на Грант Президента РС(Я).

1. Слепцова Марина Николаевна
2. Слепцова Екатерина Михайловна
3. Черемкина Варвара Петровна

Учителя-отличники стипендиаты международного фонда, «Дети Саха Азия».

1. Корякина Матрена Никифоровна
2. Бережнова Раиса Владимировна
3. Слепцова Марина Николаевна

Учителя-отличники народного просвещения РФ

1. Чиркова Люция Константиновна
2. Стручкова Светлана Дмитриевна
3. Томский Ариан Тимофеевич
4. Томская Анна Афанасьевна

5. Корякина Матрена Никифоровна

Учителя-отличники образования РС(Я)

1. Слепцова Анна Егоровна
2. Слепцова Екатерина Михайловна
3. Бережнова Раиса Владимировна
4. Слепцова Анна Петровна
5. Слепцова Марина Николаевна
6. Стручкова Маргарита Ивановна
7. Слепцова Акулина Спиридоновна
8. Никулина Парасковья Григорьевна
9. Черемкина Варвара Петровна
10. Эверестова Любовь Алексеевна
11. Слепцова Галина Константиновна
12. Никонова Ирина Васильевна
13. Афанасьева Анастасия Васильевна
14. Черемкина Любовь Ивановна

Стипендиат «Ассоциации Попечительского совета»

1. Слепцова Марина Николаевна

Знак «Первый учитель»

1. Слепцова Галина Константиновна

Знак «За развитие физической культуры и спорта РС (Я)

1. Хабаров Николай Васильевич

Знак «Надежда Якутии»

1. Чиркова Анна Николаевна

Учителя - Почетные граждане Абыйского улуса

1. Томская Анна Афанасьевна
2. Томский Ариан Тимофеевич
3. Корякина Матрена Никифоровна

